

DEBRECENI EGYETEM
BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KAR
MAGYAR NYELVTUDOMÁNYI INTÉZET

**A MAGYAR ÉS CIGÁNY NYELV KÖLCSÖNHATÁSÁNAK
VIZSGÁLATA**

Témavezető:
Kis Tamás
egyetemi docens

Készítette:
Palla Ágnes
V. magyar–pedagógia

DEBRECEN

2009

Tartalomjegyzék

I. Bevezető	2
A cigány nyelvközösség arányának változása Magyarországon	3
A nyelveredet kérdése	5
II. A magyar és cigány nyelv kölcsönhatása a szókészlet szempontjából	9
1. A magyar köznyelvben és szlengben használt cigány eredetű jövevényszavak	9
1. 1 A cigányból származó jövevényszavak kutatása	9
1. 2. Cigány szlengszavak a magyar nyelvben	11
1. 3. Szójegyzék	16
2. A magyar nyelvből átvett szavak a lovári dialektus szókészletében	42
2. 1 Morfológiai változások	42
2. 2. Fonematikai eltérések	45
3. Mindkét nyelvben használt idegen eredetű jövevényszavak	48
III. Összegzés	49
Irodalomjegyzék	51
Abstract	56

I. Bevezető

A dolgozat elsősorban a lovári cigány és a magyar nyelvben fellelhető lexikális hasonlóságok elemzésével foglalkozik. Azt szándékozik megmutatni, hogy az oláh cigányoknak, s ezen belül a lovári dialektusban beszélőknek, Magyarországra történő megérkezésük óta – 18. század – eltelt időszakban, a magyar nyelvi környezet hatása miként módosította szókészletüket. Az első rész egyben röviden összefoglalja a cigányok magyarországi letelepedése utáni történelmi és társadalmi hatásokat, melyek befolyásolták a nyelvüket, illetőleg a nyelveredetről, változásról nyújt képet. Vázolja, hogy a szókészlet mely nyelvi elemeit kölcsönözték egymástól e nyelvek, s azok hogyan változtak a múltban. Valamint bemutatja azokat a szavakat és kifejezéseket, melyek a nyelvek közti átjárást teszik lehetővé azáltal, hogy mindkét nyelvben jelen vannak. Ilyenek a nemzetközileg használt nyelvi elemek (nemzetközi műveltségyszók, idegen szavak), amik új átvételnek számítanak, illetve azok a fogalmak, melyeket egymástól kölcsönöztek és saját nyelvi szabályaikhoz igazítva használnak.

A vizsgálat célja bemutatni, hogy a magyar nyelv azon túl, hogy mára sok esetben anyanyelvként funkcionál a romák körében, jelentős mértékben érintette annak mobil szókészletét. Nem csak oly módon befolyásolta, hogy az ún. diglosszia helyzetben a formális, hivatalos beszédalkalmakkor használják az adott nyelvközösség tagjai, hanem informális, mindennapi beszédükbe is szervesen beépültek a magyarból átvett szavak.

Ezzel párhuzamosan megfigyeli, hogy a kölcsönhatás folyamatának eredményeként, melyek azok a cigány szavak, amik bekerültek a magyar nyelvbe, s ott szlengként vagy már gyakori használatúvá vált köznyelvi elemként funkcionálnak. Ennek következtében a vizsgálat kiterjed nyelvünk szleng és köznyelvi rétegére, illetve a magyarból kölcsönzött, de a cigányban hasonló alakban és jelentésben használt szavakra, amik az átvevő nyelvhez igazodva módosultak (pl. toldalékolás, szóképzés és szóösszetétel módjai, hangrendi illeszkedés és írásjelek alkalmazásának szabályai alapján, illetve jelentésmódosulással), de fellelhető bennük az átadó nyelvi eredet.

A jelenlegi megfigyelés elsősorban egy gyűjtőmunka eredményét mutatja be, vagyis főként a szókincs változását, a szavak nyelvek közötti mozgását, mely alkalmas lehet arra, hogy a későbbiekben további kutatásokhoz adatot szolgáltatson.

A cigány nyelvközösség arányának változása Magyarországon

Számos szakirodalom született már eddig, melyben a cigányok vándorlásáról és a Magyarországon letelepültek történelméről (SZÖNYI 1983, TOMKA 1983, HAVAS 1989, POMOGYI 1989, UTASI–MÉSZÁROS 1991, KARSAI 1992, TÓTH 1994, MEZEY 1998a, KEMÉNY–GLATZ 1999, KÁLLAI 2000 stb.), továbbá népességüket érintő felméréseket közlétevé adatok ismertetéséről (HOÓZ 1989, KERTESI–KÉZDI 1998, KEMÉNY 2003 stb.).

A cigányok első csoportjai a 15. században jelennek meg Magyarországon. „A cigány létforma a 16-17. század Magyarországon nem került alapvető konfliktusba a fennálló társadalmi viszonyokkal”, (MEZEY 1998b: 85) noha a Habsburgok uralkodása alatt, Mária Terézia irányításával megkezdtek szabályozásukat. A rendeletek a nyelvhasználatát is megtiltották (MEZEY–POMOGYI–TAUBER 1986, KOVALCSIK 1998) ezen túl a letelepedésükre, népnevük eltörlésére, katonaságba történő besorozásukra, öltözködésükre, törvényhatósági levelükre és összeírásukra irányultak. Ugyanakkor a „cigány társadalom egésze nem kényszerült sem szokásai, sem értékrendje feladására [...] – a magyar társadalom – nem próbálta meg strukturájába beilleszteni a roma közösségeket.” (MEZEY 1998b: 85) A korabeli szándékos letelepítési törekvések hatására a ma romungróknak nevezett magyar cigányok többsége a magyar nyelvhasználatára tért át. Jellemzően ezt a nyelvet kezdték beszélni, de emellett megőriztek számos, az eredeti nyelvükből származó szavakat, melyek már ekkortól kezdve hatással voltak egyben a magyar nyelvre is. A 18. században mind nagyobb számban érkeztek és költöztek be Erdély és Havasalföld irányából az oláh, valamint a beás cigányok. Ebben az időben még üzték a hagyományosnak mondott cigányfoglalkozásokat (lótartás, kovácsolás, vályogvetés, faeszközök készítése, muzsikások). Számukat tekintve „Az 1850. évi népszámlálás szerint a „a jogi népességben” a cigányok száma kereken 140 ezer. Az 1857. évi népszámlálás szerint a „honos népességben” a cigányok száma kereken 143 ezer volt.” (KÁLLAI 2000: 10) Az 1893. évi összeírás szerint az eltelt évtizedek alatt számuk megduplázódott, vagyis 280 ezerre nőtt, elsősorban a további bevándorlás miatt. „Az 1893. január 31-én, Magyarországon élő 280 ezer cigány harmada friss vagy olyan bevándorló, illetve olyan bevándorló gyereke volt, aki 1850 után érkezett az országba. Ennek megfelelően 38 százalékuk volt magyar, 30 százalékuk cigány, 24 százalékuk román anyanyelvű, a többiek szlovák, szerb, német, rutén, horvát és egyéb anyanyelvűek.” (KEMÉNY–JANKY 2003: 15) 1945-ig lényeges törvényi szintű

szabályozás nem történt, rendészeti és járványügyi szabályozás vonatkozott a vándorló rétegre, mely egyben munkalehetőségüket korlátozta. A dualizmusban elkezdődött a mesterségeik iránti igény háttérbe szorulása, s ez által azok eltűnése. Az iparosodás a cigányokat oly módon érintette, hogy gyakorlatilag feleslegessé váltak a tipikus és hagyományos cigány foglalkozások, mert csökkent a kereslet vagy a szigorúbbá váltak a feltételek. Ennek következtében kulturálisan, anyagilag és szociálisan kezdtek lemaradni, s helyzetük tovább romlott a második világháborúban lezajló deportálásuk miatt. 1944-ben, ahogy más országokban, így Magyarországon is népiirtást áldozataivá váltak. A háborút követő demokratikus időszakban elkezdődött a társadalomhoz való viszonyuk megváltoztatása. Egyrészt „a korábbi életvitel és az ebből következő hagyományok olyan mértékű távolságot teremtettek köztük és a többségi társadalom között, hogy ezt a távolságot igen nehéz áthidalni.” (HAVAS 1998: 95) Másrészt ezt még tovább erősítve, megindult a tradíciók tudatos művelése, hiszen az 1957-ben létrejött Cigányszövetség célkitűzése és tevékenységük következtében megkezdődött a cigány irodalom, művészetek, zene és nyelv megőrzésére, művelésére és terjesztésére irányuló törekvés. Azonban egy 1961-es határozat kijelentette, hogy nem nemzetiségi, hanem szociális ügyként kell kezelni a cigánykérdést. Károsnak nyilvánítja nyelvük fejlesztését, iskolák és kollégiumok létesítését, „mivel konzerválják a cigányok különállását és lassítják a társadalomba való beilleszkedésüket.” Megindult az integrációs politika, s ennek okán megkezdtek a cigánytelepek felszámolását és betelepítették, átköltöztették őket a falvakba és a városokba. A társadalmi, gazdasági és politikai téren konfliktusoktól nem mentes lépés eredményeként azonban nyelvüket is nagymértékben érintette ez az intézkedés. A cigány nyelvet használók számának egyértelmű visszaszorulását mutatta az 1971-ben, KEMÉNY ISTVÁN vezetésével készített országos cigánykutatás, mely közzétette, hogy a 320 ezer főből álló cigányság mindössze 21 százaléka cigány anyanyelvű, s már ez is emelkedésnek tekinthető a korábbi évek 10 százalékához képest. A román (beás) anyanyelv a lakosok 8 százalékának sajátja. A román önszerveződése és a politikai életben való tudatos részvétele a rendszerváltás utáni időszakra tehető. A 90-es évektől egyre több civil szervezetet alapítottak, és önkormányzatot hoztak létre, 1998-tól pedig hatályba lépett a *Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai Chartája*. A kisebbségi nyelvek védelmében tett lépések közben viszont azt mutatják az adatok, hogy 1993-ra a magyar anyanyelvű cigányok aránya már majdnem elérte a 90 százalékot. A cigány és magyar kétnyelvűek számát 52 ezer emberre becsülték, s ez az országban élő cigányok 11

százaléka volt. A népszámlálási adatok szerint „1980-tól 1990-ig a magukat cigány nemzetiségűnek vallók száma több mint huszonhétzeresére, 1980-tól 2001-ig több mint harmincöttszörösére emelkedett. Számszerűen: a magukat cigány nemzetiségűnek vallók aránya a népszámlálások szerint 1980 és 2001 között 22906 fővel emelkedett.” (KÁLLAI 2003: 122) 2003-ban 520 ezer és 650 ezer közöttire becsülik a cigány háztarásokban élők számát, melyben 86 százalékra csökkent a magyar anyanyelvűek aránya, és közel 8 százalékra nőtt a cigány anyanyelvűeké.¹ Jelenleg csak becslésekből származó adatok állnak rendelkezésre, hogy körvonalazni lehessen, mekkora társadalmi réteget érint a romákat középpontba helyező kutatások, felmérések eredményei. „A cigányság részletes összeírására 1893 óta nem került sor hazánkban, legfeljebb időnként próbálkoztak létszámuk becslésével több-kevesebb sikerrel.” (KOC SIS–KOVÁCS 2001: 15) Az biztos, hogy a Magyarországon élő nemzetiségek közül a romák alkotják a legnépesebb, legnagyobb számban jelen levő hivatalosan elismert nemzetiséget. Mivel nem rendelkeznek anyaországgal, így etnikai kisebbségként vannak számon tartva.

A nyelveredet kérdése

Ami a nyelveredet kérdését illeti, már igen korán megkezdődtek az ez irányú kutatások, jónéhány elmélet született, mely a nyelv eredetének és változásának állomásait kívánta feltárni, mindazon hatások számba vételével, mely a múltban gyakorolt hatást a cigányra (TÁLOS 1998 BÓDI 1997, TÖRZSÖK 1998 KEMÉNY–JANKY–LENGYEL 2003, LIGETI 2004). Egyúttal tárgyalják a cigány nyelvjárási típusokat is, melyek szervesen összefüggenek társadalmi szerkezetükkel, törzsi eredetükkel. Az 1940-es évektől kezdődően (ERDŐS 1989), de a vizsgálatok intenzitását tekintve, főként az utóbbi évtizedekben vált jelentőssé a különböző nyelvjárások, azok nyelvtani rendszere, szókészlete és jellegzetességei iránti érdeklődés.

A szakirodalom alapján elmondható, hogy a cigány nyelv az indoeurópai nyelvcsoporthoz, az indoiráni élőnyelv-csoportba tartozik. Az indoeurópai nyelvekkel közös alapnyelvből származik, amely a Kr.e. 3. évezred előtt nagyjából egységes volt.

---

¹ „Az az igazság, hogy a nyelvi asszimiláció Magyarországon nem szorítkozik a cigányokra, hanem általános jelenség. A horvát anyanyelvűek száma 1921-ben 59 786 volt, 1970-ben 21 855, 1990-ben 17 577. A szerb anyanyelvűeké 1920-ban 171 131, 1970-ben 7 989, 1990-ben 2 953. A román anyanyelvűeké 1920-ban 23 760, 1970-ben 12 624, 1990-ben 8 730. A szlovák anyanyelvűeké 1970-ben 21 176, 1990-ben 12 745.)”

Az alapnyelv ragozó volt hajlító vonásokkal. Jellemzően három nyelvtani nemet használt, amely már számos modern nyelvben nem él vagy csak nyomaiban fellelhető. A lovariban két nemet – hímnem/nőnem – különböztetnek meg. A többes és egyes számon felül megvolt benne a kettős szám, ami a mai lováriból hiányzik. Névragozásában nyolc eset volt a megszólító esettel (vocativus) együtt. Ez a lovárral mutat hasonlóságot, hiszen van alanyeset, tárgyeset, részeseset, birtokos eset, eszközhatározó eset, helyhatározó eset, távolító eset és megszólító eset. Az a vonás, hogy az alapnyelvben a nominativust kivéve mindegyikhez járulhatott esetrag (pre- és postpozíció), a lovariban postpozícióként érvényesül. Magánhangzórendszerében rövid és hosszú *a, e, o, i, u* szerepelt. Ez megegyezik a jelenlegi hangsorral, de a lovari esetében az *a* illabiális, a *e* zárt. A mássalhangzói között voltak hehezetesek (*bh, ph, dt, gh, kh*), a jelenlegi lovari három hehezetes hangot tartalmaz *ph, kh*, illetve megjelenik a *th* is. (FODOR 2004: 79-80) Az indoeurópai csoporton belül az Ind nyelvek alcsoportjába tartozik. Erősen kötődik a szanszkriothoz, az alapszókinccs egyes elemei egyértelműen visszavezethetők az óind nyelvemlékek irodalmi stílusához, az ún. szanszkriothoz („megszerkeztett”). „Ennek a nyelvnek a rendszerét Kr.e. 4. században foglalta szabályokba Panini, s egyben a nyelvtudomány első elméletét fogalmazta meg.” (Uo.: 83) Magát a cigány nyelvet beszélő közösség az indiai őshazán át, Iránon keresztül, az 5-7.században hagyta el (Uo.: 86). Nyelvük tovább gyarapodott a vándorlásuk közben érintett népek nyelveinek elemeivel. Szinte az összes nép nyelvéből vettek át, mellyel kapcsolatba kerültek (pl. perzsa, osszét, kurd, örmény, örmény, bolgár, délszláv, román és jelentős mértékben a görögből). E szavak segítségével egyben nyomon lehet követni a vándorlásuk irányát, bizonyítékul szolgálnak történelmüket illetően. P.TÁLOS ENDRE felhívja a figyelmet arra, hogy a cigány nyelvnek csak az alapszókinccs vonatkozásában van ind gyökere, grammatikája azonos a balkáni nyelvekével. „Mivel a cigány különösen erős mértékben ki volt téve a környező nyelvek hatásának, a cigányban az egyik legbalkánibb nyelvet tisztelhetjük, noha csak néhány száz éve tagja a balkáni nyelvsvövetségnek.” (TÁLOS 2007: 71, KOVALCSIK 1998: 61, hivatkoznak KOSTOVra: 1973 és FRIEDMANra: 1991)

Valójában kevesen beszélik ma a cigányt, mert gyakorlatilag átvették azoknak az országoknak a nyelveit, ahol megtelepedtek, – többségük európai országokban él, illetőleg Amerikában – ezáltal két- vagy többnyelvűvé váltak, kialakult a nyelvek keveredése, közeledése. „A romanit beszélő népesség számával kapcsolatban eltérő, általában 3,5 és 10 millió közötti becslésekkel találkozhatunk”, (SZALAI 2006: 165) – s

mint kifejti, nyelvük nem territoriális, vagyis –„földrajzilag, politikailag nem körülhatárolható” nyelvről beszélhetünk. „Olyan kisebbségi nyelv, amely mindeddig elsősorban nem sztenderd, beszélt nyelvként létezik, hanem számos regionális nyelvjárás formájában.” (PÁLMAINÉ 2007: 55) Vagyis nyelvük vizsgálatát nemcsak a világban szétszórta megjelenő közösségek nagyfokú nyelvkeveredése teszi érdekessé, hanem azon tényező következménye, hogy eleve törzsek szerint is eltérő nyelvjárást használnak. Vagyis több változat él egymás mellett, s gyakorta az azonos országban élők számára is nehézséget jelent a cigány nyelven történő kommunikáció. A jövevényszavak és ősi szókészletük alkotja szókincsüket, s egyes becslések szerint ez mindössze 1500 szót jelent. Ehhez kapcsolódik, ezt egészíti ki az ún. *mobil szórétég*, melynek nyelvi elemeit azon országok nyelveiből építették be saját szókészletükbe, ahol élnek (pl. magyar, román, szláv stb.). A mobil szókészlet miatt fordul elő az, hogy a különböző országokban, vagy akár egy adott országon belül is olyan nagy eltérések tapasztalhatók, hogy a cigányt beszélő közösség nem minden esetben érti meg egymást.

A cigány anyanyelvű cigányok csoportjába tartoznak a kárpáti és az oláh cigányok. A kárpáti cigányok a 15. században érkeztek Magyarországra, nyelvükre jellemző az archaikusság, és az 1960-as évekre csak mintegy 10-20 százalékuk beszélte a kárpáti cigány dialektust. Az oláh cigányok a 18. században jöttek az országba, és 11-13 dialektusban beszélnek, úgy mint „lovara, colara, khelderara, cerhara, masara, fodozo-vuri, romane roma, bodoca, kherara, bugara, curara, patrinara, drizara.” (ERDŐS 1958: 42) Ez a felosztás megfelel az eredeti törzsek szerinti tagolódásnak, az ősi mesterségek művelői külön kasztokat alkottak. „Az alcsoportok túlnyomó többségében határozott nyelvészeti eltéréseket állapíthatunk meg” (Uo: 45), s ezt tovább módosította, hogy a foglalkozások megszűntével, az alcsoportok tagjai elmagyarosodtak, így jelenleg nehéz azt megállapítani, hogy valójában mennyi dialektus él még, s azokat hányan beszélik. Elmondható, hogy nyelvhasználat szempontjából jelenleg három csoportba tartoznak a cigányok, a magyarul és cigányul beszélő oláhok, a magyarul és románul beszélő beások, illetve a magyarul beszélő romungrók, akik gyakorlatilag anyanyelvet váltottak. A nyelvváltást és a kétnyelvűség kialakulását tehát nem kis mértékben befolyásolták a külső tényezők. A cigánytelepekről a nem cigány többségi környezetbe költöztetés, költözés hatása, valamint a magyar nyelvi környezetben történő munkavállalás. Azonban „annak ellenére, hogy a cigányok többsége két- vagy többnyelvű, és a környezet nagyban hat nyelvére, „nem szabad lebecsülni, illetve azt a

következtetést levonni ebből, hogy a cigány nem önálló nyelv, illetve nem nyelv.” (TÁLOS 1998: 296)

Mindenesetre tény, hogy a lovári a régi foglalkozások alapján felosztott kasztrendszerben „a rangsor legmagasabb fokán álló kaszt.” (ERDŐS 1958: 47) A romani nyelv dialektuscsoportjain és dialektusain belül a „vlah romani változat északi vlah” (SZALAI 2006: 171) ágába tartozónak sorolja a ma lovári néven ismeretes dialektust, mely a nyelvjárások közül több szempontból is kiemelkedik. A nyelve egy szűk, stabil szókészletre épül, de emellett egy folyamatosan változó mobil szókinccsel rendelkezik. Egy fejlődőképes nyelvnek tekinthető, ezt bizonyítja az elmúlt évtizedekben kezdeményezett törekvés, aminek célja tudatosan bővíteni a szókészletet, fejleszteni a nyelvet. Átvettek nemzetközileg használatban lévő kifejezéseket (pl. *literatura, ilustracija, personalno* stb.). „Az elfelejtett vagy meglévő (újabb jövevényű) szavak pótlására magyar – és egyéb – szavakat használnak.” (ERDŐS 1958: 46) Magyar szavakat (pl. *tashka, labda, gepo*). S teszik ezt úgy, hogy saját hangjaiknak, szabályaiknak megfelelően formálják, toldalékolják (pl. *fojovo, villamoshi, chalado, rajzolit*). Céljuk a szélesebb körű megnevezés lehetősége, valamint a műveltség fejlődése és fejlesztésének igénye. Emellett a már meglévő szavak képzése általi (pl. *korro* 'vak', *korripe* 'vakság', *korrol/korrajvel* 'megvakul', *korrisarel* 'megvakít', *korrosaravel* 'megvakított', *korro grast* (vak ló) átvitt értelemben 'mozdony'), valamint belső szóalkotással (pl. *familijako kasht* 'családfa') történő szókinccsgazdagítás zajlik. Ennek lehetőségét, folyamatát feltételezi egy kidolgozott, következetes nyelvtani rendszer, mellyel szabályszerűen hozhatók létre újabb szavak. Kérdés, hogy az elméletben kidolgozott, írásban lefektetett szabályok milyen mértékben fognak elterjedni a beszélőközösség nyelvhasználatában, hiszen még „a romani nyelvű írásbeliség viszonylag újkeletű, így széles körben ismert és elfogadott normatív írott tradícióiról, meghonosodott regionális vagy nemzetközi romani standard változat(ok)ról nem beszélhetünk.” (SZALAI 2006: 168) A fejlesztés terjedését segítik a különböző fórumok pl. média, világháló, honlapok, érdekképviseleti kommunikáció. „A romani nyelvhasználat szempontjából olyan színterek jönnek létre, ahol a hatékony kommunikáció feltétele a dialektális rugalmasság, az ortográfiai kompatibilitás, a másodnyelvspecifikus kötőelemek használatának kerülése, azoknak a romani belső forrásaira támaszkodó „lágý neologizmusokkal” vagy nemzetközi szavakkal való helyettesítése.” (Uo: 169) Ami a jelenlegi állapotról kijelenthető, hogy irodalmi változattal még nem rendelkezik a cigány nyelv. Megteremtésének akadályai nem

elsősorban a szókincs alkalmatlansága, hanem társadalmi feltételei vannak. Erre, az anyanyelv megőrzése mellett „a beás esetében látszólag könnyebb a helyzet, hiszen már áll mellette egy kifejlesztett nyelv, gazdag irodalmi hagyománnyal.”(TÁLOS 1998: 302)

II. A magyar és cigány nyelv kölcsönhatása a szókészlet szempontjából

1. A magyar köznyelvben és szlengben használt cigány eredetű jövevényszavak

1. 1. A cigányból származó jövevényszavak kutatása

A nyelvünkbe átkerült idegen eredetű jövevényszavak kutatása már hosszú múltra vezethető vissza. Számtalan szakirodalom, tanulmány, kiadvány született e témában, melyek túlnyomó többsége a török, latin, német, szláv, finnugor, iráni, francia, olasz, indoeurópai nyelvek, a magyar nyelvre gyakorolt hatását állítja elemzése középpontjába. Részletesebben nem érintem a cigányon kívüli más nyelvek befolyását, de az egyes írásokból származó, a jövevényszavak kapcsán összefoglalt elméleti eredmények összekapcsolását e kérdéssel, szükségesnek tartom.

BÁRCZI GÉZA (1958: 24) munkájában kifejti, hogy jövevényszavaknak tekinthetők azon kifejezések, melyek használatának nyelvünkben múltja van és „a magyar nyelvfejlődésben egy idő óta részt vesznek.” MOLLAY KÁROLY (MNY 1958: 146-157) idézve FÁBIÁN PÁLT, felhívja a figyelmet arra, hogy a kölcsönszavak esetében különbséget kell azonban tenni az egyes eltérő nyelvi rétegek szavai között, vagyis a köznyelv és a zsargon kifejezései között. (Erre a későbbiekben térek ki.) Továbbá a jövevényszóvá válás fokozati alapján három-három csoportot különít el, úgy, mint a szavak, melyeknek nincs magyar nyelvi megfelelője, melyeknek nincs egyértelmű megfelelője, illetőleg van azonos értékű megfelelője. A cigány jövevényszavak esetében elmondható az, hogy számukat tekintve átvételük leginkább a szlengszavak rétegét érinti, de ennek bemutatására szintén alább térek ki, mert először ismertetem az eddig lezajlott cigány jövevényszavakra vonatkozó kutatások eredményeit.

Már az 1800-as évek végén megjelentek a magyarba átvett cigány eredetű jövevényszavak vizsgálatával kapcsolatos tanulmányok, kisebb írások. MARKOVICS

SÁNDOR (Nyr. 15: 497-502) a jövevényszók kapcsán kifejti, hogy az „indigenák” hangalakja annak a nyelvnek a rendszeréhez idomul, mely átvette, de ennek ellenére is többnyire felismerhető, hogy jövevényszó. Az eredete meghatározását azonban nehezíti, ha már a kölcsönadó nyelvbe is más nép nyelvéből került be az adott szó. A cigány nyelvi elemek a magyarba történő beépülését a nyelv épülésének tartja („minden nép kivel csak érintkeztünk, hozzájárult valamivel nyelvünk épületéhez; még az a csóré bibaszt cigány is elhozta vályogát!”) továbbá így vélekedik a nyelvükről, s a benne nagy számban megjelenő idegen nyelvi elemekről („s mind máig féltő kincse gyanánt őrizi azt a négy-ötszáz szóból álló szedett-vedett bitang nyelvet, mely ugyancsak jujjig tele van magyar, szláv s isten a megmondhatója mimicsodás elemekkel...”) (Nyr. 15: 498-499) Egyúttal a BUDENZ JÓZSEF (Nyr. 15: 219) írásában kifejtett *bibas* szó etimológiai tévedését helyesbítve, azt visszavezeti a *bibaszt*, *bibaht* ’szerencsétlen’ cigányból átvett szóra, valamint az ily módon szókincsünket bővítő további cigány szavakat sorra veszi. Úgy, mint *ácsi* (*ácsav/adsav* ’maradok’ ige felszólító alakja), *More!* (*móro* ’barát, társ’ vocativusi alakja), *dade/dádé* (*dad* ’apa’) *rajkó* (*raklo* 1nem cigány fiú’), *purde/purgyé* (*hurde* ’kicsinyek’), *csóré* ’csupasz, tar, kopasz, meztelen, ruhátlan’.

NYUSZTAI ANTAL (Nyr. 36: 89-90) kiegészítésül közli Markovics szógyűjtéséhez a magyarba a cigányból átvett további szavakat. Úgy, mint *devla* ’ördög’, *dikh* ’nézd, ni’ („rendesen csak e szólásban járja: *dikh* már moré!”), *lové* ’pénz’, *mandró* ’kenyér’ és *sé ró* ’fej’. Ez utóbbi esetében utal KOMJÁTHY (Nyr. 25: 334-336) szinonimikájára, melyben szintén említve van a *sé ró* ’fej’ (tréf.). Ezen túlmenően a gyűjtésben egyúttal megjelennek a *gógyé* ’fej’ (tréf. ért), *gógyés* ’kótyalagos’ *bangá/bangó* ’bambácska, bákó’ és a *hepre-csóré* ’szeles, bolondos’ szavak, de nem történik utalás arra nézve, hogy van-e kapcsolatuk a cigány nyelvvel.

KAKUK MÁTYÁS (1997: 38-128) a Jászkunságban a köznyelvet, népnyelvet vizsgálva arra a következtetésre jutott, hogy feltételezhetően, számát tekintve jóval több, a cigány eredetre visszavezethető szó került át a köznyelvbe, mint azt korábban lejegyezték. „A társadalomtudományok eddig igencsak szűkkeblűek voltak a cigány és magyar kultúra, ezen belül a nyelv egymásra hatásának vizsgálatában.” Hivatkozik A magyar nyelv történeti-etimológiai szótárára (BENKŐ (szerk.): 1967-1976), melyben tizenkilenc szó kapcsán bizonyos, tizenháromról pedig lehetségesnek tartják, hogy cigány eredetű, a magyarba átvett jövevényszó. KAKUK munkájában közel 300 szót gyűjtött össze és etimologizált, melyek véleménye szerint vélhetően cigány eredetűek.

Mostanra újabb és újabb cigány szójegyzékeket, szótárokat jelentek meg (JÓZSEF főherceg 1893a, ERDŐS 1958, MÉSZÁROS 1980, PAPP 1982, CHOLI DARÓCZI–FEYÉR 1984, SZTOJKA 1886, ROSTÁS-FARKAS–KARSAI 1991, ROMANO RÁCZ 1994, ORSÓS 1997, VARGA 1997, VEKERDI 2000) elsősorban a beás, lovári, kárpáti és szinto cigány szókészletet érintve, kivéve VEKERDI munkáját, melyben gurvári, romungro, szinto, oláh és vend nyelvjárási elemek egyaránt előfordulnak. Anyaguk összevetésével lehetséges, hogy további kifejezésekről állapítható meg cigány eredetük.

1. 2. Cigány szlengszavak a magyar nyelvben

Azt, hogy a cigány nyelv szavai átkerülve a magyarba, és leginkább a szlengszavak szókészletét bővítik, már igen korán kifejtették (JENŐ–VETŐ 1900). Ötven tolvajnyelvi, argó kifejezésről van megállapítva cigány eredete, míg egy későbbi gyűjtés (BOROS–SZÜTS 1986) huszat említ, hangsúlyozva az átvétel csökkenő tendenciáját. A jelenlegi elemzés további adalékul szolgál abból a szempontból, hogy további nyelvi rétegekben (diákszleng, börtönszleng, köznyelv) előforduló szavakat vizsgál.

REVES (1999: 197) meghatározása szerint „a szleng a társalgás változó szókinccse, gyorsan jön divatba, jelentéssel, általában figuratív jelentéssel bír, mely egy bizonyos csoport vagy osztály által ismert, s mely egyfajta siboletként él népszerűsége rövid időszaka alatt, majd elfeledett szavak és nagyszótárak sötét zugaiban kihal, vagy átkerül az elismert, legitim nyelvbe.” A cigány eredetű szavak kis számban váltak a magyarban közhasználatúvá, bár természetesen van rá példa, többségükben megmaradtak bizonyos csoportok által kedvelt és/vagy beszélt, és tágabb rétegben csak bizonyos beszédhelyzetekben előforduló szavakká. Csoportjellegéből adódóan használatuk – mint az a diákok és büntetés-végrehajtási intézetek lakói (ld. SZABÓ 2008: 17-25) értelmében releváns – „nem annyira az elkülönülés szándékából ered, mint inkább az együvé tartozás nyelvi-nyelvhasználatbeli kifejezésének igényéből.” (SZILÁGYI 1999: 11) A két vizsgált beszélőközösség számára nyilvánvalóan eltérő indítéka van a szlengszavak használatának, különbözőek a témakörök, az élethelyzetek, színterek stb., melyből kifolyóan más-más szavak válnak szlengszóvá.

A jelenlegi munkában saját gyűjtésen túl több kiadvány nyelvi anyagát is felhasználtam, hogy az említett csoportok szlengszavait felmérjem, egyben összevessem, miként változtak (alak és jelentés szempontjából) ezek a kifejezések az

idő, a beszédközösség, a nyelvjárás és a magyarba történő átvétel hatására. A kiadványok a következők:

ROSTÁS-FARKAS – KARSAI ERVIN-féle *Cigány – magyar, magyar – cigány szótár* két évtizedes kutatás eredményeként jött létre. A szerzők munkájuk során az irodalmi cigány nyelv és köznyelv létrehozását, s ezáltal a kulturális felemelkedés előmozdítását tűzték ki célul. A szótár anyaga elsősorban a legfejldőképesebb lovári dialektusnak a szókészletét tartalmazza, de közzétesz egyéb nyelvjárási szavakat is, illetőleg a napjainkban elterjedté vált, a modern élet vívmányainak megnevezésére használt fogalmakat. A szószedetbe bekerültek olyan szavak is, melyek nemzetközileg ismertek (*konshtantno* 'állandó', *kompetenshno* 'illetékes'), de még nem épültek be a cigányul beszélő közösség szóhasználatába. Ezek a fogalmak megjelenhetnek a cigány irodalmi nyelvben, majd elterjedhetnek a köznyelvben. Másik lehetőségként egy szűkebb körben gazdagítják a nyelvet. Mivel ez a szótár tekinthető a legteljesebb és aktuális szavakat is egybegyűjtött szószedetnek, így a jelenlegi dolgozat is főként e szótár anyagát veszi alapul, a magyar és cigány nyelvek közötti kölcsönhatás vizsgálatában. A továbbiakban a rövidítés könnyebbsege miatt CMSz-ként jelölöm.

VEKERDI JÓZSEF *A magyarországi cigány nyelvjárások szótárában* a különböző cigány nyelvjárások ma élő szóincsét gyűjtötte össze, olyan szavakat, melyeket ténylegesen használnak a mindennapi beszédben. Másrésről korábbi gyűjtésekből, szójegyzékekből, szótárakból (ld. VEKERDI 2000: 13-18) származó kifejezéseket, melyek ugyan ma már nem, de korábban bizonyíthatóan aktív részét képezték szóhasználatuknak. Szótárában helyet kapnak a nyelvjárások túlnyomó többségének szavai pl. oláh, gurvári, romungro, szinto, vend. Munkája egyben jelentősen segíti a dialektusok közötti összehasonlítást. A továbbiakban Vek-ként jelölöm.

A CMSz szógyűjtését közvetlenül megelőző időszakban készült egy több mint tíz éves felmérés, melynek eredményeként kiadták HOFFMANN OTTÓ *Mini-tini-szótárát*. A diákkor szóhasználatának széleskörű gyűjteményének, s egyben csoportnyelvi és életkori szótárnak is tekinthető. Teljes anyagát 1975 és 1989 között, az ország minden megyéjének néhány iskolájában (ez közel 80 iskolát jelent), az ott tanuló 10-14 évesek szolgáltatták. A vizsgálat során nem csak az iskolával, az iskolai élettel kapcsolatos fogalmak és események megnevezésének listáját állította össze, hanem az élet minden területét felölelő információgyűjtésre törekedett (barátság, gyógyítás, állat- és növényvilág, foglalkozások, sport, tulajdonságok, szokások, öltözködés, udvarlás, családi élet, stb.), hogy teljesebb csoportnyelvi felmérést végezzen. A szótár

létrejöttével képet kapunk arról, hogy a különböző szociális háttérrel érkezett tanulók milyen hatást gyakorolnak egymás nyelvhasználatára és szókincsére, illetőleg a nyelvi környezet befolyására a diákság körében. Munkájában „ily módon diákszleng is, ifjúsági szleng is, általános szleng is” helyet kap. A jelenlegi vizsgálatban azért tartottam lényegesnek a Mini-tini-szótár adatainak áttekintését, illetve felhasználását, mert egyrészt egy az ország minden területére kiterjedő gyűjtés eredményét foglalja össze, mely reprezentatív értékű. Másrészt azt is megmutatja, hogy az azóta elmúlt közel húsz évben milyen új szavak kerültek be a szlengbe, valamint váltak ismertté a köznyelvben. E munkában kizárólag a cigány eredetű szavak átvételére került sor. Megállapítható, hogy a manapság közismertnek tekinthető szavak és összetételek – melyeket jellemzően cigány és magyar szavakból együttesen alkotnak – többségét már a szótár nyelvi adatainak gyűjtése idejében is használták (pl. *csaj*, *kérő*, *diliház*, *dumagép*, stb.). Emellett vannak olyan kifejezések, melyek előfordulása már akkor sem volt tömeges méretű (pl. az iskolai érdemjegyek cigány számokkal történő megnevezése), és ez mindezzel nem változott. Végül egyes esetekben feltételezhető tévesen értelmezett átvétel (pl. *morel* 'reszel, dörzsöl' jelentésű szó *mórel* alakú használata annak kifejezésére, hogy valaki ellop, elcsen valamit.) A szótár nyelvi adatainak megjelenítése a továbbiakban MTSz jelölés mellett található.

(Itt jegyzem meg, hogy 2004-ben jelent meg egy kérdőíves kutatás eredménye, *Nem kell a vaker* címmel. A vizsgálat bizonyos gyakran használt cigány szavak ismertségét elemezte két budapesti általános iskolában (VIII. és XII. kerületben) roma és nem roma tanulók körében. Azt mérte fel, hogy a tizenévesek amellet, hogy használják e kifejezéseket – úgy, mint *csaj*, *csávó*, *lővé*, *baró*, *csóró*, *sukár* stb. – vajon tudják-e, hogy cigány eredetű szavakról van szó, tetszik-e nekik, illetve tisztában vannak-e azzal, hogy pontosan mit is jelentenek. Az eredmény összességében a következőt mutatta ki: a felmérésben szereplő szavakat a romák 50 százaléka használja, 66 százaléka érti a jelentését, 27 százalékanak tetszik, és 16 százalékuk tudja, hogy a cigány nyelvből erednek a szavak. A magyar diákok 25 százaléka használja, 51 százaléka érti, 23 százalékuknak tetszik, és 1 százaléka ismeri eredetét. A vizsgálat az alábbi következtetéseket vonja le: kicsi az átjárás a két csoport szlenghasználatá között, más szocializáció más nyelvet eredményez, egyes szavak ismeretségi szintje és elfogadottsága jelentős eltérést mutat. E kutatás kapcsán felmerült számomra néhány kérdés. Az adatok azt igazolják, hogy a romák többsége magyar anyanyelvű. Ez azonban nem zárja ki annak a lehetőségét, hogy már gyerekkoruk óta elsajátítanak a

cigányból érkező szavakat, nyelvüket vagy legalábbis egyes elemeit átveszik szüleiktől, az idősebb rokonoktól és a környezetükből. „A közösséget jellemző társadalmi, emberi viszonylatok, viselkedési és beszélési módok, értékek, hitek és hiedelmek egyes elemei – rejtetten vagy nyíltan – kezdettől fogva jelen vannak a gyermek és környezete közötti beszédkapcsolatban, s szerepet játszanak a kisgyermeknek szóló beszéd alakulásában.” (RÉGER 2002: 81) Úgy vélem, hogy nyelvi szocializációjukra – a szocializációs folyamat részeként – erőteljes hatással van a cigány nyelv a hangképzéstől a mondatalkotáson át a szókészlet nagyságáig. Szóbeli kultúrájuk leglényegesebb jegyeit már fiatal korukban elsajátítják, ahogyan azt RÉGER ZITA kutatásai alátámasztották, (1998: 314) „a hagyományos cigány közösségekben élő gyerekek elsajátítják a cigány orális kultúra meghatározó jegyeit: az improvizatív előadásmódot, a párbeszéd interaktív szövegépítést és a formális beszédet a megfelelő beszédhelyzetekben.” S annak ellenére, hogy a fent idézett jelentés szerint 86 százalékuk magyar anyanyelvű, véleményem szerint, a maradék 14 százaléktól jóval többen beszélnek cigányt, akár anyanyelvi szinten is, de legalábbis bizonyos szavait ismerik és használják. Amennyiben reprezentatívnak tekinthető az a felmérés, amit általános iskolások körében végzett GYÖRGY ESZTER, akkor is legalább 50 százalékuk használja, és 66 százaléka érti a vizsgált szavakat. Ezért felmerült bennem a kétely, hogy vajon a romák esetében ténylegesen szlengnek tekinthető-e saját köznyelvi szavainak használata? Ráadásul olyan szavaké, mint lány, fiú, pénz, nagy, szegény, szép stb., amelyek ténylegesen a mindennapi szóhasználatot érintő megnevezések, s mint ilyenek az adott nyelvi közegben igen gyakran előfordulnak. A kutatás azon konzekvenciája, hogy kicsi az átjárás a nyelvek között, indított el afelé, hogy megvizsgáljam, milyen mértékű a két nyelv hatása egymásra, melyek azok a fogalmak, amik mindkét nyelvben használatban állnak, s mint kapcsolódási pont közelítik egymáshoz a cigány és magyar nyelveket.)

Visszatérve a felhasznált kiadványokra, az adatgyűjtés nem csak a diákok szlenghasználatára terjed ki, mert nem kizárólag a serdülők körében épült be a szóhasználatba, hanem egy olyan, viszonylag zárt csoport szlengjére is, melyben jelentős szerepet játszik a cigány nyelv. Nem kívánok kritikával élni, vagy bármiféle megítélést megfogalmazni, pusztán nyelvi szempontból vettem fel forrásként a börtönök sajátos nyelvhasználatát kifejtő kiadványt, melynek segítségével nyomon lehet követni, hogy az egyes cigány szavak a magyar beszélők közreműködésével miként módosulnak. A 2008-ban kiadott *A magyar börtönszleng szótára* SZABÓ EDINA gyűjtőmunkája nyomán jött létre. Munkájában kifejti, hogy „Magyarországon a büntetés-végrehajtási

intézetekben fogva tartottak száma tizenkétezer körül ingadozik, azonban ez csak az egy időpontban börtönben lévők létszáma, a valóságban — „az elzárásokkal, rövidebb tartamú szabadságvesztésekkel, tehát az állandó fluktuációval együtt” — „büntetés-végrehajtási intézeteink »forgalma« évente mintegy 40 000 fő.” Ez a szám már nem nevezhető kevésnek, vagyis a szavak terjesztésében, ismertté válásában közreműködő személyek számának szempontjából egy el nem hanyagolható réteget jelent. A szerző bevezetőjében kifejti, hogy a büntetés-végrehajtási intézményekben alapvetően formális/informális zárt csoportok alakulnak, vagyis egyrészt kényszerűen szervezett, másrészt az ott kötött személyesebb kapcsolatok által kialakult csoportok. Ebben a környezetben, az újonnan bekerülőnek el kell sajátítani az újfajta együttélés szabályait, melyben természetesen az ott használt nyelvezet, vagyis a börtönszleng megnevezései is beletartoznak. A kötetben kérdőíves és csoportos gyűjtéssel végzett, tizenöt magyarországi város büntetés-végrehajtási intézetéből gyűjtött, tizennyolc fogalmi kategóriába (pl. helyiségek, eszközök, megszólítási módok, munka, szabadidő, szokások, tulajdonságok stb.) tartozó szavak találhatók. A börtönszleng szókincsének „8 százaléka” (SZABÓ: 2008 37) származik a cigány nyelvből. Ennek következtében a bekerülők, a fogvatartottak nagy százaléka sajátít el cigány szavakat, de legalábbis az azokból létrejött variánsokat. A szlengszótár jelölése a továbbiakban BSz.

Véleményem szerint ezekkel a nyelvi adatokkal körültekintően kell bánni, mert nem lehet tudni, hogy a felmérés során a válaszadók cigányok vagy magyarok voltak, mert ez nagymértékben befolyásolja az egyes kifejezések használói körét, gyakoriságát, s a magyarok közötti elterjedtségét, s a későbbi, a magyarban törénő aktív használatát. Ezért döntöttem úgy, hogy egyes szavakat, melyekben nem látom nyomát annak, hogy a magyar szabályok szerinti bármiféle módosulás vagy akár jelentésmódosulás érintette volna, – eltekintve a kiejtés szerinti lejegyzéstől – (pl. *angrusztyi* 'gyűrű', *bufár* 'pénztárca', *csiken* 'zsír', *dar* 'félelem', *duhano* 'dohány', *kalca* 'nadrág', *meseja* 'asztal', *mizh* 'női nemiszerv', *nyamco* 'német', *paji* 'víz', *rásáj* 'pap', *robija* 'börtön', *somnakaj* 'arany', *tardyi* 'rum, féldeci', *tato* 'meleg', *thulomas* 'szalonna', *terno* 'fiatal', *tikno* 'kicsi', *zubuno* 'kabát) nem veszem fel a gyűjtött szavak közé.

A nyelvi elemek vizsgálatában a szinkrón megfigyelés mellett a diakrónia, a történeti szempontú megközelítés által mutatkozik meg az egyes szavak jelenlegi formájának eltérése a korábbihoz képest. E téren segítségemre volt az 1893-as *Cigány – magyar és Magyar – cigány szójegyzék (Külön melléklet a Nagy Lexikon IV. kötetének 360-364. lapján levő Cigánynyelv és Cigányok cikkhez.)* Általa kimutatható, hogy bizonyos

szóalakok, amelyek változáson mentek keresztül a most egységességre törekvő lovári cigány nyelvben, korábban miként fordultak elő. Lehetőséget adva arra, hogy a magyar szlengben és már a köznyelvben is hosszú időn át jelenlevő, szinte mindennapi használatban lévő szavak változása nyomon követhetővé váljék (pl. a piál 'iszik' jelentésű szó a cigány – magyar szótárban *pel*, az 1893-as szójegyzékben *pijel*). Jelzésértékkel bír a tény, ha nincs adat a napjainkban ismert egyes szavak előfordulását tekintve. Egyrészt megmutatja, hogy mely elemek alkották anno a szókincsüket, összefüggésben a tevékenységi körükkel és életmódjukkal. Másrészt vázolja nyelvük fejlődését, a szókészlet bővülésének irányát és módját. A továbbiakban a szójegyzéket dátumának kiemelésével jelzem (1893).

1. 3. Szójegyzék

A, Á

ácsi! isz Hagyd abba! CMSz. Megy, gyalogol – *avázik, beavázik, Acsh!/Ash!* – Maradj, Állj meg! Vek. *elavázik*. In: 1893. 'megjő' *avel*, 'jön' 'marad' (romungro) *ačhel*. In: MTSz. *ável*. nincs adat. In: BSz. nincs adat. In: **ávelj!** isz Menj! CMSz. *avel* tgyL – jön, 1893.'marad, hallgat' *asel*. Az *ashel* tgyL van. In: MTSz. Felszólítás indulásra! – 'marad' ige egyes számú felszólító Menj! – *Avelj!* Az *avel* ige felszólító módja egyes számban Av! Többes módjában Aven! Az *Avelj!* alak már a magyar szabályok szerinti átvétel a felszólító mód –j jelével. Menjünk! – *Áventa!* Többes számú felszólító módú alak az *aven*, s ehhez járul a ta nyomatékosító szó. *Ávesz báktáresz!* Téves szituációban jelenik meg. A T'aves baxtalo! Légy szerencsés! Köszönési, üdvözlési formula, sem távozáskor, sem indulásra való felszólításkor nem használatos. In: BSz. Menj innen!

avel tn ige Jön, megy. CMSz. *avel* tn ige – jön, van. Vek. 'jön' (oláh, gurvári, romungro) *avel*. In: MTSz. Gyere haza! – *Aventár khére!* Az *aven* az *avel* 'jön' ige többes szám második és harmadik személyű felszólító módú alakja. A *tar* hsz jelentése 'el', amit az igét követi és azzal egybeírva használják. Jössz haza? – *Csávesz khére!* Az *aves* az *avel* ige egyes számú második személyű felszólító módú alakja. In: BSz. Jön, megy – *avázik*.

Takarodj! – ávkaté! Av Egyes számú gyere ide! In: 1893. 'megjő' *avel*, 'jön' felszólító alak és *kathe* 'ide, itt', vagyis *ável*.

B

bál fn Haj. CMSz. *bal* fn – haj, hajszál. Vek. 'hajszál, szőrszál' (oláh) *bal*, (romungro) *balá/bal*. In: MTSz. haj – *bála*. In: BSz. haj – *bál*. Doboz, cigarettásdoboz – *bála*. In: 1893. 'haj' *bál*.

báló fn Disznó. CMSz. *balo* fn – (kan)disznó. Vek. 'disznó' (oláh) *bālo*. In: MTSz. nincs adat. In: BSz. Disznó, kövér ember, fegyőr, börtönőr, illetve a nőt védelemért, pénzért prostituáltként dolgoztató férfi – *báló*. In: 1893. 'disznó' *balo*, 'sertés' *bálo*.

baktáló fn Szerencse. CMSz. *baxtalo* fn – szerencse. Vek. 'szerencsés' (oláh, gurvári) *baxtālo*. In: MTSz. Felszólítás indulásra – *Ávesz baktáresz!* A T'aves *baxtalo!* Légy szerencsés! Köszönési, üdvözlési formula, sem távozáskor, sem indulásra való felszólításkor nem használatos. In: BSz. Szerencse – *baktáló*. In: 1893. 'szerencse' *bachtáló*. Örmény eredetű szó.

bangó fn Áruló. CMSz. *bango* mn – görbe, sánta. Vek. 'görbe' (oláh, gurvári, romungro, szinto) *bango*. In: MTSz. nincs adat. In: BSz. Besúgó, áruló – *bangó*. In: 1893. 'béna, görbe' *bango*. A

jelentésmódosulás alapja valószínűleg a tulajdonság és tevékenység közötti hasonlóság, vagyis, az, aki elárul, felad valakit kerülő úton, nem egyenes úton jár. Ez a módosulás egyben szófajváltást is eredményezett.

baró mn Nagy, jó, nagyon jó. CMSz. *baro* mn. – nagy, jó. Vek. 'nagy' (oláh, gurvári, romungro, vend) *bāro*. In: MTSz. Jóképű ember, szép arc – *baró*. In: BSz. Jó – *baró*. In: 1893. 'nagy' *baro*.

bater msz Úgy igaz, esküszöm. CMSz. *bater* msz – úgy igaz, ámen. Vek. nincs adat. In: MTSz. nincs adat. In: BSz. *Hogy folyjon ki a szemed, báter!* Átkozódás után, annak nyomatékosítására használt kifejezés. In: 1893. nincs adat.

bazsevál ts ige Muzsikál. CMSz. *bashavel* ts ige – muzsikál. Vek. 'hegedül, hangszeren játszik' (oláh, gurvári, romungro) *bašavel*. In: MTSz. nincs adat. In: BSz. zenél – *bazsevál*. Zenész cigány – *bazsevás*. In: 1893. 'hegedül, muzsikál' *basavel*.

benga fn Nagytermetű ember. CMSz. *beng* fn – ördög. Többes számú alakja *beng*, de lehet *benga* is. Az egyszótagból

álló főnevek többes számú alakja általában változatlan, de hímnem esetén – a végződéssel is használják. Vek. 'ördög' (oláh gurvári, szinto) *beng* (romungro, vend), 'csendőr' (vend) *bēng*, (börtönőr) (oláh) *bengālo*. In: MTSz. nincs adat. In: BSz. Erős, izmos, nagytermetű ember – *benga*. Fegyőr, börtönőr, csendőr – *benga*. In: 1893. 'ördög' *beng*.

bestáz tn ige Ül. CMSz. *beshel* tn ige – ül, lakik. Vek. 'ül' *bešel*, 'lakik' (oláh, gurvári, romungro) *bešel*. In: MTSz. nincs adat. In: BSz. Büntetését tölti (leüli) – *bestáz*. Letölti a büntetését – *lebestáz*. In: 1893. 'ül, lakik' *besel*.

biboldó fn Zsidó. CMSz. *biboldo* fn – zsidó. A cigányban a -bi fosztóképzővel ellátott *bolel* 'márt, keresztel' értelmű ige fejezi ki, vagyis 'keresztelés nélküli'. Vek. 'zsidó' *biboldo*. In: MTSz. Zsidó – *biboldó*. In: BSz. Zsidó – *biboldó*. In: 1893. 'zsidó' *biboldó*, 'csavar, forгат, keresztel' *boldel*.

bokha mn Éhes. CMSz. *bokhalo* mn – éhes. Vek. 'éhes' (romungro) *bokhalo*. In: MTSz. Nagyon éhes valaki – *bokha*. A szó a *buká* 'falat' *xal* 'eszik' összetételből származik. In: BSz. Étél – *bokhaló*, *bokheló*. Éhes – *bokhalós*, *bokhelós*. In: 1893. 'éhes' *bokhalo*.

budi fn Vécé. CMSz. *budara* fn – vécé. Vek. 'árnyékszék' *buda/budara*. In: MTSz. Vécé, Leány-vécé – *budi*. Tanári vécé – *budi*, *főbudi*, *fűtött budi*, *különített*

budi, *szakbudi*. „Vécés néni” – *budianyó*, *budikirálynő*, *budinő*, *budinyanya*, *budiőr*, *budiportás*, *budis*, *budis csaj*, *budis néni*, *budis nyanya*, *buditündér*, *buditündérke*. Agyoncomázza magát – *magára veszi a budiajtót*. In: BSz. nincs adat. In: 1893. nincs adat.

bugyaglós mn Cseles, agyafúrt ember. CMSz. *butzhanglo* mn – rafinált, sokat tudó. Az összetételben a *but* 'sok' és *zhanel* 'tud, ismer' ige áll. Vek. 'ravasz' (oláh) *bužanglo*. In: MTSz. nincs adat. In: BSz. Okos – *buzsángló*. Refined – *bugyaglós*. In: 1893. 'sok' *but*, további adat nincs.

bula fn Női testrész és lány, akit nem kifejezetten tisztelnek. CMSz. *bul* fn – fenék, segg. Vek. 'fenék, far' (oláh, gurvári, romungro, vend) *bul*, 'közösül' (oláh, gurvári, romungro) *bule del*. In: MTSz: Leány-vécé – *bulázó*. Leány, nő általában – *bula*. Iskoláskorú lány – *bulocska*. Szép, csinos nő – *jó bula*. Járok egy lánnyal – *buláve járok*, *járok egy bulával*, *van bulám*. Városi utcai vécé – *bulázó*. In: BSz. Fenék, női nemi szerv, fej – *bul*, *buló*, *bulkesz*, *bulkaszni*. Fenék, női nemi szerv, nő – *bula*. In: 1893. 'segg' *bul*. Metonomikus névátvitel, szinekdoché pl *jó fenékű nő* > *jó nő* > *nő*.

bútyi fn Munka. CMSz. *butyi* fn – munka. Vek. 'munka, dolog' (romungro, vend szinto) *būti*. In: MTSz. Munka általában – *bútyi*. In: BSz. Munka – *bútya*,

butya, bulcsi. In: 1893. 'dolog, munka'
butyi.

bútyizik ts ige Dolgozik. CMSz. *butyi*
kerel ts ige – dolgozik. Vek. 'dolgozik'
būti kerel. In: MTSz. nincs adat. In: BSz.
Dolgozik – *bútyel, bulcsizik, bútyizik,*

butyózik. In: 1893. 'dolgozik' *butyikerel*.
A *butyi* 'munka' és *kerel* 'csinál tesz'
szavak összetétele fejezi ki a dolgozik
igét. A *kerel* szó gyakorító ige (pl. *mangel*
'kér' + *kerel* > *mangakerel* 'kéreget').

C

ciglis fn Őr. CMSz. *cigla* fn – téglá.
Vek. 'téglá' (oláh) *cigla*. In: MTSz. nincs
adat. In: BSz. Fegyőr – *ciglis*. In: 1893.
nincs adat.

cignó mn Kicsi. CMSz. *cino* mn – kicsi,
alacsony. Vek. 'kicsi' (oláh) *cino, cigno,*
(gurvári) *cino, cinno*. In: MTSz. nincs
adat. In: BSz. Kicsi, kis termetű ember –
cinó, cignó. Gyerek – *cinórákló*. A *cino*
'kicsi' és *raklo* 'nem cigány fiú'. In: 1893.
'alacsony, kicsi, kis, parányi' *cignó*.

cipi fn Pénz. CMSz. *cipa* fn – bőr. Vek.
'bőr' (romungro, vend, gurvári) *cipa,*
(oláh) *mōrči*. In: MTSz. nincs adat. In:
BSz. Pénz – *cipi, cipilátor*. In: 1893. 'bőr'
morti. A CMSz-ben *morchi* alakban is
megjelenik a 'bőr' szó, míg a *cipa*

nyelvújítási alak. A jelentésmódosulás
valószínűleg a „*lehúz rólam minden*
bőrt"/*elszedi mindenemet mintájára*
alakult ki.

csá! msz Szia! Köszönési forma. CMSz.
zhal tgy – meg. Vek. 'megy' (oláh,
gurvári, romungro, szinto) *džal*. In: BSz.
nincs adat. In: MTSz. nincs adat. In: 1893.
'megy' *dzsal*. Felszólító módja egyes
számban *dzsa!* volt, az állatok terelésére
használt szó volt.

csácsó mn Jó. CMSz. *chacho* mn – igaz,
jobb (oldal). Vek. 'igaz' (oláh, gurvári,
romungro) *čāčo*. In: MTSz. nincs adat. In:
BSz. Jó – *csácsó, csácsesz*. In: 1893.
'becsületes, hűséges, igaz, igazságos, jó'
csacso.

Cs

csaj fn Lány. CMSz. *shej* fn – (cigány) lány. Vek. 'leány (cigány)' (romungro, vend, gurvári, szinto) *čhaj*. In: MTSz. Tizenéves, gyerek – *csaj*. Vénlány – *öreg csaj*, *veterán csaj*. Barátnőm (lányé) – *csaj*, *csajó*, *csajóka*, *csajhaverom*, *havercsaj*, *havercsajsi*. Leány általában – *csaj*, *csajci*, *csajcsi*, *csajka*, *csajkás*, *csajó*, *csajóca*, *csajszek*, *csajsi*. Óvodáskorú lány – *csaj/csajsi/kiscsaj*, *pisis csaj*. Iskoláskorú lány – *csaj*, *csajsi*, *csaj/csajsi*, *kiscsaj*, *középcsaj*, *nagycsaj*, *sulis csajka/csajsi*, *tehetős csaj*. Nagylány – *csaj*, *csajó*, *csajóca csajsi*, *csajszli*, *klassz csaj*, *lócsaj*. Nő általában – *csaj*, *csajci*, *csajka*, *csajó*, *csajóca*, *csajóci*, *csajsi*, *csajszli*. Kövér nő – *dagadt csaj*, *dagi csaj*. Sovány nő – *gebe csaj*. Nagy mellű nő – *csöcsös csajó*. Fiatal nő – *csaj*, *csajsi*, *csajsi csaj*. Öreg nő – *öreg csaj*. Szép, csinos nő – *jó csaj*, *klassz csaj*, *klasszul néz ki az a csaj*. Divatos nő – *frankó csaj*, *menő csaj*, *módicsaj*, *cukicsaj*. Hosszú hajú – *csajfej*. Kereskedő, eladó – *pultos csaj*. Járok egy lánnyal – *becsajoztam*, *csajkázom*, *csajom van*, *csajos vagyok*, *csajszizok*, *csaj van velem*, *felcsíptem egy csajt*, *felszedtem egy csajt*, *futok egy csajért/csajjal*, *fűzöm a csajt*, *hajtom a csajokat*, *járok egy csajjal*, *keverek egy csajjal*, *pengetek egy csajjal*, *témáztatok egy csajjal*, *van csajom/csajszim*, *variálok egy csajjal*. Odavagyok ezért a lányért – *becsajoztam*,

bírom ezt a csajt, *elolvadok ettől a csajtól*, *megőrülök ezért a csajért*, *szuper jó ez a csaj*. Udvarlok egy lánynak – *beleestem egy csajba*, *bírom a csajt*, *fűzöm a csajt*, *puncsolok egy csajnak*. Udvarlás – *fűzi a csajt*. Lányokat kedvelő fiú – *csajmániás*, *csajos*, *csajozó*, *csajozós*. Menyasszony – *csaj*, *csajsi*, *eljegyzett csaj*, *nagycsaj*. „Vécés néni” – *Klotyós csajsi*. Női ing – *csaj-ing*. Csinosan, divatosan öltözködik – *divatcsaj*. In: BSz. Nő, lány – *csaj*, *csajsi*, *sé*, *séj*. In: 1893. 'lány' *csaj*. A magyarban közismertté vált csaj alak már korábban „meghonosodott” nyelvünkben, mint a CMSz hozta *shej* séj-nek ejtett változat. Maga a szó a szanszkrit *sava* szóból ered, amely állatkölyköt jelent. A középind nyelvekben *cshaví*, *cshái* a megfelelő formája, és ebből származik a cigány *csaj*, amit ma *shej*-nek írnak.

csajol tn ige Udvarol, tetszik neki valaki. CMSz. *chalyol* tn ige – jóllakik. Vek. 'szeret' *čhajol*. In: MTSz. Járok egy lánnyal – *csajalok*, *csajozok*, *csajozom*. Udvarlok egy lánynak – *csajozok*. A lányokat kedvelő fiú – *csajozik*. In: BSz. nincs adat. In: 1893. 'tetszik' *csájol*, 'ízlik' *csályol*.

csaladó mn Hülye. CMSz. *chalado* mn – hülye, ütődött. Vek. 'buta, hülye' (oláh) *čalado*. In: MTSz. nincs adat. In: BSz. *csaladi*, *csaladó* – bolond, hülye. In: 1893. nincs adat.

csalaváz ts ige Megver. CMSZ. *chalavel* ts ige – (meg)üt. Vek. 'üt' (romungro) *čalavel*. In: MTSz. nincs adat. In: BSz. Ver, verekszik – *csalaváz*, *csalavázik*. Leüt – *lecsalaváz*. In: 1983. 'üt' *csalavel*.

csandrázik ts ige Köp. CMSZ. *shungardel* ts ige – köp, *shandel* ts ige – (ki)hány. Vek. 'köp' (romungro) *čhungarel*. In: MTSz. nincs adat. In: BSz. Köp – *csandrázik*. Hány, okádik – *csandázik*. In: 1893. 'köp' *csandel*, 'okád' *sedél*.

császó fn Óra. CMSZ. *chaso* fn – óra. In: MTSz. nincs adat. In: BSz. Karóra – *csaszi*. Óra – *császó*. Hány óra van? Mennyi az idő? – *Sode császó?* A sode 'mennyi, hány' jelentésű. In: 1893. nincs adat.

csávó fn Fiú. CMSZ. *shavo* fn – (cigány) fiú. Vek. 'fiú (cigány)' *čhāvo* (romungro, vend, szinto) In: MTSz. Főiskolás, fiútestvérem, gyerek, barátom (fiúé), fiatalember, sötét bőrű, völegény – *csávó*. Óvodás – *csávesz*, *csávó*. Tizenéves – *csávó*, *csákó* (<csávó, népetimológia, szótorzítás). Férfi általában - *csácsó*, *csácsóka*, *csákó*, *csász*, *császóka*, *csávesz*, *csávocki*, *csávó*, *csívó*. Kisfiú – *csávó*, *kiscsávó*, *mini csávó*. Erős férfi – *badis csávó*, *kemény csávó*. Kopasz – *kopi csávó*. A bűnözőt elfogták – *megszívta a csávó*. Van egy fiúm – *csávóztam*, *keverek egy csávóval*, *van egy csávóm*. Tetszik

nekem ez a fiú – *csípem a csávót*, *ez a csávó elég szimpi*, *tök vad ez a csávó*. Gyakran nézem a fiút – *kukkolom a csávót*. Udvarol nekem egy fiú – *egy csávó fel akar szedni*. Férfiung – *csávóing*. In: BSz. *Fiú*, *fegyőr* – csávó, kiscsávó, menőcsávó. Gyerek – *kiscsávó*. In: 1893. 'fiú, gyermek' *csavo*. A magyarban közismertté vált csávó alak már korábban „meghonosodott” nyelvünkben, mint a CMSz hozta *shavo* sávó-ként ejtett változat. Szintén a szanszkrit *sava* illetve *sávaka* szóból ered. A középind nyelvekben *cshávaó*, *cshavo* formában van jelen, és ebből ered a *csavo*, amit ma *shavo*-nak írnak.

csirikli fn Palimadár. CMSZ. *chiriklyi* fn – madár. Vek. 'madár, veréb' (oláh, romungro, gurvári, vend) *čirikli*. In: MTSz. nincs adat. In: BSz. Palimadár – *csirikli*. In: 1893. 'madár' *csiriklo*, *csiriklu*.

csí hsz Nem. CMSZ. *chi* hsz – nem, sem. Vek. 'nem' (oláh) *či*. In: MTSz. nincs adat. In: BSz. Rossz –csígut. A *chi* 'nem' és a német gut 'jó'. In: 1893. nincs adat.

csór ts ige Lop, ellop, elemel valamit (kis dolgot). CMSZ. *chor* fn – tolvaj, illetve *chorel* ts ige – lop. Vek. 'tolvaj, rabló, betyár' (oláh, gurvári, romungro) *čor*. In: MTSz. Valamit elloptak, valami eltűnt – *csórás történt*, *csórtak*, *megcsórták*, *elcsórás*, *csórelták*, *csórták*. Elcsen, ellop valamit – *csór*, *csórel*.

Sikkaszt – *csór*. Lop, rabol, betör – *csór*, *csórékál*, *csórel*, *csóresz-móresz*, *csóvázik*, *lop-csen-csórel*. Lopott holmi – *csóralék*, *csóré*, *Csóre Móre*, *csóresz áru*. Csaló – *csóró*. Tolvaj, betörő – *csóró*. In: BSz. Lop – *csór*, *csórel*, *csórázik*. Lop, lopásból tartja fenn magát – *csór*, *csórázik*. Lopás – *csóresz*. Kéz – *csóreló*. In: 1893. 'tolvaj' *csór*, 'lop' *csórel*, 'tolvajkodik' *csórel*. A chor jelenlegi értelmezésének alapja a névszóból képzett ige tolvaj> tolvajkodik> lop szinonima használata.

csóró mn Szegény, szegényes. CMSz. *chorro* mn – szegény. Vek. 'szegény, árva, ócska' (oláh, gurvári, romungro, vend, szinto) *čoro*. In: MTSz. Alsós, gyerek – *csóró*. Jelentéstöbblet, kifejez egyfajta „lesajnálást”. Keveset keres – *csóré*, *csóró*. In: BSz. Szegény – *csóró*, *csóré*, *csóri*, *csóringér*. In: 1893. 'árva, szegény' *csoro*.

csórikám fn Szegénykém, sajnálandó személy. CMSz. *chorro* mn – szegény. Vek. 'szegényesen' (romungro) *čorrika*.

In: MTSz. nincs adat. In: BSz. nincs adat. In: 1893. 'árva, szegény' *csoro*.

csumi fn Csók, valamint köszönési forma: Csumi!/Csá Csumi! CMSz. *chumid* fn – csók. In: MTSz. Csók – *csumi*. In: BSz. Szia – *csumi*. Étél – *csumi*. In: 1893. *csum*, *csumi* 'csók'. A mai hindiben a csók *csumbá*, *csummá*, egyes nyelvjárásokban *csumí*.

csumál ts ige csókol, kedvel, bír valamit/valakit. CMSz. *chumidel* ts ige – csókol. Vek. 'csókol' (oláh, gurvári, romungro, vend) *čumidel*. In: MTSz. nincs adat. In: BSz. Csókol(ózik) – *csumidázik*. Szeret, csókol – *csumiz*. Eszik – *csumizik*. In: 1893. 'csókol' *csumidel*.

csuri – kés. CMSz. *shuri* fn – kés. Vek. 'kés' (romungro, vend, gurvári, szinto) *čhūri*. In: MTSz. nincs adat. In: BSz. Kés – *csuri*, *suri*. In: 1893. 'kés' *csuri*, *csurin*, 'bicska' *suri*.

D

dandó fn Fog. CMSz. *dand* fn – fog. Vek. 'fog' *dand*. In: MTSz. nincs adat. In: BSz. Fog – *dandó*, *dendó*. In: 1893. 'fog' *dand*.

delázik ts ige pénzt ad, átad. CMSz. *del* ts ige – ad. Vek. 'ad' *del*. In: MTSz. nincs adat. In: BSz. Fizet – *delázik*, *kidelázik*, *eldelázik*. In: 1893. 'ad, isten' *del*.

dik! ts ige Nézd! CMSz. *Dikh!* – Nézd! Vek. 'nézd' *dik*. In: MTSz. nincs adat. In: BSz. Néz, figyel – *dikáz(ik)*, *dikhel*. In: 1893. 'ellát, lát, megnéz, néz, tekint' *dikhel*. A *dikhel* tgy – 'néz, lát' ige egyes számú felszólító módbeli alakja. A magyarban gyakran *Dik má'!* formában, a 'már' határozószó rövidült alakjával jelenik meg.

darál tn ige Fél, megijed. CMSz. *daral* tgy – fél, *darajvel* tn ige – megijed. Vek. 'fél' (romungro, vend) *daral*. In: MTSz. A tanár felhív valakit – *kidariz*. In: BSz. Fél – *darál*, *darázik*, *darel*. In: 1893. 'elrémül, fél, ijed, megretten, rémül' *darel*, 'retten' *dárel*.

des szn Tíz. CMSz. *desh* szn – tíz. Vek. 'tíz' (oláh, gurvári, romungro, szinto) *deš*. In: MTSz. nincs adat. In: BSz. Tíz – *des*. In: 1893. nincs adat.

dilis mn Bolond, megbolondul. CMSz. *dilo* mn (hímnemben) és *dili* mn (nőnemben) – bolond, *dilyajvel* tgy – megbolondul, *dilyol* tgy – bolondul. A *dilo* melléknévből –ol vagy –ajvel végződéssel képeznek igét, és az –l kötelezően lágyulni fog. Vek. 'bolond' (romungro, vend, oláh) *dilino*. In: MTSz. Kisegítő (gyógypedagógiai) iskola – *diliház*, *dilipótló*, *dilisuli*. Ugyanott iskolai tanuló: *dili*, *dilingós*, *dilinkós*, *dilis*, *dilisulis*, *dinka*, *dinkó*. Mérges tanár – *dili*, *dilibogyó*, *dilis*. Osztályfőnök – *dili*. Ének – zene, egész napos iskola, kórház,

szanatórium, ideggyógyintézet, szociális otthon – *diliház*. Tanári szoba – *diliszoba*. Írásvetítő – *diligép*. Tankönyv – *dilifüzet*. A tanár egyest adott – *rájött a dili*. Idegbeteg – *dilinkós*, *dilinós*, *dilis*, *dinka*. Gyógyszert szed – *bevette a dilibogyót*, *dilibogyót zabál*, *dilibogyózik*. Körzeti ápolónő – *dilis nő*. Gyógyszertár – *dilibogyóbolt*. „Beolvas vkinek” – *kiveri a dilít*. Tanácsháza – *diliház*. Fúj a szél, vihar van – *A szélre rájött a dili*. Lift – *rohangáló diliház*. In: BSz. Bolond, hülye – *dilja*, *dili*, *dilmájer*, *dilinyós*, *diló*, *dilós*, *diloszán*, *dilonszán*. A *diloszán* szó a *dilo* és *san* 'vagy' egyes szám második személyű létige összetétele. In: 1893. 'ostoba, örült' *dilo*.

dopas szn Fél. CMSz. *dopash* szn – féle, fele (valaminek), *dopasharel* tgy – felez. Vek. 'fél' (oláh, gurvári) *dópaš*. In: MTSz. nincs adat. In: BSz. Pénz, cigaretta, kávé, enivaló megfelezése – *dopas*. In: 1893. nincs adat.

doszt hat Elég valamiből. CMSz. *dosta* hat – elég. Vek. 'elég' (oláh, gurvári, romungro, vend) *dosta*. In: BSz. nincs adat. In: MTSz. nincs adat. In: 1893. nincs adat. A szláv eredetű szó (pl. a lengyelben *dość*) már önmagában kifejezi, hogy elég, de a magyar megduplázza.

drabó fn Orvosság. CMSz. *drab* fn – orvosság. Vek. 'gyógyszer, gyógyfű, dohány' *drab*. In: MTSz. nincs adat. In: BSz. Sok filterből készült tea – *drabó*. In:

1893. 'fű, gyógyszer, gyökér' *drab*, 'orvoság' *dráb*.

dúj szn Kettő, kettes (ritka) CMSz. *dúj* szn – kettő. Vek. 'kettő' *dúj*. In: MTSz. Kettes (elégséges) osztályzat – *dúj*. In: BSz. nincs adat. In: 1893. nincs adat.

duma fn Beszéd. CMSz. *duma* fn. – beszéd. Vek. nincs adat. In: MTSz. Iskolastúdió – *dumaszoba*. Zsibongó – *dumaház/hely*, *dumálda*, *dumaszoba*, *dumáló*. Írásvetítő – *dogaduma–mutogató*. Televízió – *dumagép/láda*. A tanár magyaráz – *elereszti a dumát*, *hülye dumát ad le*, *levág egy félórás dumát*. Tanári magyarázat, tanítás – *duma*, *lelkiduma*, *süket duma*, *tanduma*. A tanuló ragyogóan (ötösre) felel – *jól nyomja a dumát*. Súgás – *frankó duma*. Tanári szidás – *rizsaduma*. Tízperc, óraközi szünet – *dumaidő*. Csapatgyűlés – *duma*. Szomszédom – *dumagépem*. Nagyszájú, pletykás nő – *dumagép/láda*. Száj – *dumagép/lik*, *dumatár/zsák*. Mély hangú – *bányaduma*. „Beolvas valakinek” – *lenyomja a dumát*. Beszéd, beszélgetés – *duma*, *dumaparti*, *dumcsi*. Beszélni kezd valaki – *belefog a dumába*, *jön a duma*, *lelöki a link dumát*, *megerieszti a dumát*. Udvarlok egy lánynak – *nyomom a dumát*. Beszél, beszélget – *löki a dumát*. Szeret beszélni, viszi a szót – *dumaláda*, *dumás*, *dumcsis*. Túl sokat beszél – *dumagép*, *dumás*, *löki a dumát*, *sok a duma*. Üres, unalmas a beszéde – *dögduma*, *A*

dumádhoz nyugágy kell!, *kong a dumája*, *süket duma*. Hallgass! – *Duma be!* *Csukd be a dumládát!* Beszélj másról! – *Dobd a dumát!* Telefon, videókészülék – *dumagép*. Telefonfülke – *dumadoboz*, *dumafülke*, *dumaház*, *dumaláda*, *dumálda*, *dumáló*, *dumálófülke*. Tanácsháza – *dumaház*. A jelentéssűrítő szóösszetételek esetében jellemzően cigány és magyar szavak összekapcsolása érvényesül. In: BSz. Beszéd – *duma*. Hazudik, lódit – *Engedi a dumát*. Sokat beszélő, fecsegő ember – *dumafranci*, *dumagép*. A fegyintézetben a látogatókkal való beszélgetésre használt helyiség – *dumáló*. In: 1893. *duma* 'hang'.

dumál ts/tn ige Beszél. CMSz. *duma del* – beszél (*del* ts ige – ad). Vek. 'szól, beszél' (oláh) *duma del*. In: MTSz. A tanár magyaráz – *dumál*, *dumcsizik*, *dumizik*. Súgást vár – *Dumáljál már valamit!* Súgnak a tanulók – *dumálnak*, *halkan dumálnak*. Súgás – *bedumálás*. Továbbadja a hírt – *el/továbbdumálja*. Megszakadt a barátságunk – *untuk a dumcsit egymással*. Nagyszájú, pletykás nő, *dumálós*, *dumás*. „Beolvastak” neki – *bedumál*, *odadumál*. „Beolvastak” neki – *bedumáltak neki*. Pletykál – *dumcsizik*. Mellébeszél – *dumál*, *félredumál*. Száj – *dumáló*, *dumcsi*, *dumcsizó*. Hangoskodik – *dumál*. Beszéd, beszélgetés – *dumálás*, *dumcsizás*. Beszélni kezd – *elkezd dumálni*. Udvarlás – *dumálás*, *dumcsizás*,

valakinek dumálni. Beszél, beszélget – *Miképp biztatsz valakit a „mesélésre”?* – *dumál, dumcsizik, eldumál.* Szeret *Dumálj már egy sort!* In: BSz. Beszél – beszélni, viszi a szót - *szeret dumálni.* *dumál.* In: 1893. 'szólít' *dumadel.* Belebeszél mindenbe – *beledumál a Szóelvonással (duma del> duma) a nyála.* Kitérő válasz – *Nekem dumálsz?* magyar igeragozáshoz igazított alak.

Dzs

dzsal tn ige Elmegy, továbbáll, lelép. CMSz. *zhal* tn ige – megy. Vek. 'megy' (oláh, gurvári, romungro, szinto) *džal.* In: MTSz. Elszökik hazulról – *eldzsal.* Kocog – *dzsál.* Aludni megy – *dögölni dzsal.* Felszólítás indulásra! – *Dzsaljunk! Dzsaljunk el! Dzsassz!* Felszólítás távozásra! – *Dzsameljál!* (? <a cig. *džal* 'megy' téves cseréje a *džanel* 'tud, ismer' igével); *Dzsarj el!* Titkóban kézen/karon fogva járunk – *sunyiban kacsón fogva dzsalunk.* Sétál – *dzsavel.* Jármű halad – *dzsal.* In: BSz. Megy – *dzsal, bedzsal, eldzsal, dzsalózik.* Megy, Takarodj! – *zsatar.* A *zhal* ige tar 'el' igekötővel. A cigányban a tar minden esetben hátravetett igekötőként követ az igét. Rabszállító autó – *zsatartravel.* A cigány *zhatar* 'elmegy' és az angol *travel* 'utazás' szavakból származó szóösszetétel. In: 1893. 'megy' *dzsal.*

dzsukel fn Kutya, kutyaütő alak. CMSz. *zhukel* fn – kutya. Vek. (oláh, gurvári, romungro) *džukel.* In: MTSz.

Hamiskártyás – dzsukel. Kutya – *dzsugel, dzsukel.* Az állat és a tulajdonság megnevezésére egyaránt szolgál. In: BSz. Kutya, rossz természetű ember, illetve gyenge, rossz minőségű dolog – *dzsukel.* A legrosszabb minőségű sós, fehér szalonna – *dzsukelszalonna.* In: 1893. 'kutya' *dzsiukel, dzsukel.*

dzsungáló fn Fegyőr. CMSz. *zhungalo* mn – csúnya. Vek. 'csúnya' (romungro) *džungalo.* In: MTSz. nincs adat. In: BSz. Fegyőr, börtönőr, csúnya – *dzunga, dzsungáló, dzsingáló.* In: 1893. nincs adat.

dzsuva fn Kosz, rendetlenség. CMSz. *zhuv* fn – tetű. Vek. In: MTSz. nincs adat. In: BSz. Tetű – *dzsova, csuva, dzsova.* Kártya – *dzsuva.* In: 1893. 'tetű' *csuv, dzsuv.*

dzsuvás mn Koszos, rendetlen. CMSz. *zhuvalo* mn – tetves. Vek. 'tetves' (romungro) *džuvalo.* In: MTSz. nincs adat. In: BSz. Koszos, piszkos, tetves – *dzsuvás, csuvás, dzsovás.* In: 1893. 'tetves' *zsuváló.* Jelentése

megváltozásának következtében a kidzsuváz – kitakarít, kosztalanít. magyarban igeként is használatossá vált:

E

eldzsuvál ts ige Ellop valamit. CMSz. zhuv fn – tetű. Szóalakját tekintve eredetileg a *zhuv* szóból származik, de jelentése módosult. Vek. 'tetű' *džuv*. In: MTSz. Ellop, elcsen valamit – *eldzsuvázza*. Valamit elloptak, valami eltűnt – *elcsuvázták, eldzsuvázták*. In: BSz. nincs adat. In: 1893. 'tetű' *csuv, dzsuv*. A cigányban *zhuvajvel* tgyll 'megtetvesedik' jelentésű ige fordul elő. A magyarban sem csak névszóként, de igeként is kifejező erővel bír. Lop jelentésben gyakorlatilag csak a magyar

nyelvi környezetben van jelen, a magyar igeragozás mentén történő használata.

elsinkófál ts ige Ellop és eldug. CMSz. *shinel* ts ige – vág. Vek. 'vág' (romungro, gurvári, szinto) *čhinel*. In: MTSz. nincs adat. In: BSz. megöl, hazavág – *elsinkel*. In: 1893. 'vág' *sinel*.

ergya mn Rossz, tré (ritka). CMSz. *erdyavo* mn – rossz. (Nyelvújítási szó.) Vek. 'rossz' (romungro, vend) *erdjavo*. In: MTSz. nincs adat. In: BSz. nincs adat. In: 1893. nincs adat.

F

fabrikál ts ige Készíteni, alkotni valamit. CMSz. *fabrikalil* ts ige – gyárt, *fabrika* – gyár. (Nyelvújítási szavak.) Vek. nincs adat. In: MTSz. nincs adat. In: BSz. nincs adat. In: 1893. nincs adat.

fajin mn Remek, jó, finom. CMSz. *fajino/fajno* mn– tetszetős. Vek. 'tetszik' (oláh) *fajol/fajfal*. In: MTSz. nincs adat. In: BSz. nincs adat. In: 1893. nincs adat.

Elő a **farbával!** fn Mondd ki/el az igazat! Beszélj! CMSz. *vorba* fn –szó, beszéd. A magyarban használt változatban a (v-f) zöngés-zöngétlen pár felcserélődött, illetve a magánhangzók esetében nyíltabbá válás történt a kiejtés megkönnyítése érdekében. Vek. 'szó, beszéd, nyelv' (oláh) *vorba*. In: MTSz. nincs adat. In: BSz. Beszél – *vorbiszál*,

borbiszál, borviszál. Beszélő, a **fejásztró** fn Ablak. CMSz. *felyastra* fn fegyintézetben a látogatókkal való – ablak. Vek. 'ablak' (oláh) beszélgetésre használt helyiség – *fejāstra/feljāstra* In: MTSz. nincs adat. In: *vorbiszáló, borbiszáló, borbáló.* In: BSz. Ablak, kilátó – *fejasztró.* In: 1893. 1893.'beszéd' *vorbá.* 'ablak' *felyasztra.*

G

gádzsi fn Lány, nő. CMSz. *gazhi/gajzshi* fn – nem cigány asszony. Vek. *gādži.* In: MTSz Barátnőm (lányé) – *gádzsim.* Járok egy lánnyal – *gádzsizok.* Menyasszony – *gári.* In: BSz. Nő, lány, cigánylány, barátnő, szerető – *gádzsi.* Idősebb nő – *vén gádzsi.* In: 1893. 'nő' *gadzsi*

gádzsó fn Fiú, férfi. CMSz. *gazho* fn – nem cigány férfi. Vek. 'nem cigány, paraszt, férj' *gādžo.* In: MTSz. Férfi általában: *gádzsó.* Öreg férfi – *vén gádzsó.* In: BSz. Férfi – *gádzsó.* In: 1893. *gadzso* 'paraszt'.

gizda mn Nagyképű, hencegő, negatív értelemben vagány ember. CMSz. *gizdavo* mn – büszke. (Nyelvújítási szó.) Vek. 'büszke' (romungro) *gizdavo.* In: MTSz. nincs adat. In: BSz. Nagyképű, beképzelt, valamint gyenge, sovány, vézna ember – *gizda.* Vitatkozik –*gizdászkodik.* A magyarban névszóból képzett igeként is használatos 'kötekedik, nagyképűsködik' értelemben. In: 1893. nincs adat.

gógyi fn Ész. Van gógyija, sütnivalója. CMSz. *godyi* fn – ész, agy. Vek. 'ész' (oláh, gurvári, romungro, vend) *gōdji.* In: MTSz. nincs adat. In: BSz. Eszes, okos – *gógyis.* Főnévből képzett melléknévként is használatos, a sok ésszel való ellátottság kifejezésére. A cigányban az 'okos' szót a *godyaver* alakkal fejezik ki. In: 1893.'ész' *godi,'ész, lélek, szív' gogyi.*

góré fn Főnök, az a személy, aki utasítást ad. CMSz. *gornyiko* fn – csősz, ör. Vek. 'csősz' (oláh) *gornjiko,* 'paraszt' (vend) *gōro.* In: MTSz. Igazgató – *góré.* In: BSz. Főnök, vezető, fegyőr, börtönőr, illetve nőt védelemért, pénzért prostituáltként dolgoztató férfi és az a személy, aki tippet ad a betöréshez – *góré.* Paraszt, gazda – *főgóré.* Nevelőszoba – *góréhely.* In: 1893. nincs adat.

gugli fn/mn Cukor, édes. CMSz. *guglo* fn – cukor, *guglo* mn – édes. Vek. 'cukor' *guglo,* 'édes, kedves' *gulo.* In: MTSz.

nincs adat. In: BSz. Cukor – *gugli*. In: 1893. 'édes' *gudlo, gulo*, 'cukor' *gudlo*.

H

halózik ts/tn ige Táplálkozik, eszik. hazudós, hazug. Hangkieséssel és az –n CMSz. *xal* ts ige – eszik. Vek. 'eszik' lágylásával került be a magyar nyelvbe. (oláh, gurvári, szinto) *xal*. In: MTSz. Vek. 'hazug' (oláh, gurvári) *xoxamno*. In: Eszik – *halózik*. In: BSz. Étél, ennivaló, MTSz. nincs adat. In: BSz. nincs adat. In: étkezés, evés – *haló*. Étél – *halódia*. Éhes 1893. 'hazudik' *chochavel*. – *halódiás*. In: 1893. 'eszik' *chal*.

hóhányó mn Füllentős ember, csirkefogó. CMSz. *xoxamno* mn –

J

jákó fn Szem. CMSz: *jakh* fn – szem. romungro, vend, szinto) *jek*. In: MTSz. Vek. 'szem' (oláh, gurvári) *jákh*. In: Egyes (elégtelen) osztályzat – *jék*. In: MTSz. nincs adat. In: BSz. Szem – *jákó*. BSz. Egy – *jek*. Száz forintos pénzérme – *jeksej*. A *jekh* 'egy' és *shel* 'száz' In: 1893. 'szem' *ják, jákh*.

jék szn Egy, egyes (ritka) CMSz. *jekh* összekapcsolt változata. In: 1893. nincs szn – egy. Vek. 'egy' (oláh, gurvári, adat.

K

kaja fn Étél, ennivaló. CMSz. *xaben* fn – étel, *xamasko* fn – ennivaló. Vek. 'étel' (oláh, gurvári, szinto) *xāben*. In: MTSz. Étél – *kaja*, *kajesz*, *kajó*. Éléskamra – *kajakamra*, *kajáspince*, *kajatér*. Szemetesautó – *cigánykajálda*. In: BSz. Étél – *kaja*, *kajesz*. Rizs – *ferdeszemű kaja*. Ebédosztás van – *jön a kaja*. In: 1893. 'étel' *chaben*. Mai hindi nyelven *khájá*, középind nyelveken *kháia* jelenti a „megevett dolgot”.

kajál ts/tn ige Étkezik, eszik. CMSz. *xal* ts ige – eszik, *chalyol* tn ige- jóllakik. Vek. 'eszik' (oláh, gurvári, szinto) *xal*. In: MTSz. Étkezés – *kajálás*, *kajolás*. Eszik – *kajál*, *kajel*, *kojel*, *kajol*. Jóllakott – *kajált*, *kajolt*. In: BSz. Eszik – *kajol*, *kajál*. Éhes – *kajás*. In: 1893. 'eszik' *chal*.

kalyiba fn Kalyiba, házikó. CMSz. nincs adat. Vek. 'kunyhó' (oláh) *koliba*, *koljiba*. In: MTSz. nincs adat. In: BSz. nincs adat. 1893. *kolyiba* 'putri'.

kamaftuk ts ige Szeretlek. CMSz. *Kamav tut* – szeretlek. Emellett a cigányban helyes forma a *Kamavtu*, amiben a *kamav* 'szeret' ige egyes szám első személyű alakjához járul a *tut* 'téged' személyes névmás tárgyestének simuló alakja a *tu*, amit hangsúlytalan helyzetben egybeírnak az igével. A magyarban (v-f) zöngés-zöngétlen cserével jelenik meg. In: MTSz. Fülíg szerelmes vagyok – *Kamaftuk*. In: BSz. Szerelmes – *kamavtu*. In: 1893. *kamel* 'megszeret'.

kamel ts/tn ige Szeret, kedvel valamit/valakit. CMSz. *kamel* ts ige – szeret, akar. Vek. 'akar, szeret, tartozik' (oláh, gurvári, romungro, szinto) *kamel*. In: MTSz. Szeretem a (tan)tárgyat – *kamelom*, *kampelom* (< cig. *kampel* 'kell, muszáj'). Tetszik nekem ez a fiú – *ezt a fiút kammázom*, *kamelom a fejét*. Odavagyok ezért a lányért – *kamelom*. In: BSz. kedvel, szeret – *kamál*, *kamáz*, *kamel*. Barát – *kamálós*. Szerelmes, barát – *kamelós*. Barát – *kampelós*, *kamp*, *kampi*, *kampli*, *kapi*. In: 1893. 'akar, megszeret' *kamel*, 'szeret' *kámel*. Nem közvetlenül a magyar cigányból származik a szó, hanem a német nyelvjárásban használják *kamelo* alakban. A német tolvajnyelvből történt átvétel.

kamatyol tn ige Közösül. CMSz. *kamadyi* fn – szerető. Vek. 'kikapós' (oláh, gurvári) *kamado*. In: MTSz. nincs adat. In: BSz. nincs adat. In: 1893. 'szerető' *pirano*. Mára a *piramno* szó jelentése bővült, nem csak szeretőt, de vőlegényt is jelent. Nőnemű párja a *piramnyi* – szerető, menyasszony. Szóképzése igazodik a magyar szabályokhoz.

kandi mn Büdös. CMSz. *khandipe* fn – bűz. Vek. 'szag, bűz' (oláh, gurvári, romungro, szinto) *khan*. In: MTSz. nincs adat. In: BSz. Büdös – *kandi*. In: 1893. 'bűz' *khan*, 'kénkő' *kandini*, *kandinyi*. Szófajváltás ment végbe.

kanyerol ts/tn ige Bebüdösít, szellent. CMSz. *khandyarel* ts ige – büdösít. Vek. nincs adat. In: MTSz. nincs adat. In: BSz. Szellent – *kanyerol*, *kanyerel*, *kanyarázik*. In: 1893. nincs adat. Nincs egy **kanyim** se. – Nincs pénzem. CMSz. *kanchi* fn – semmi/ *khanyi* fn – tyúk. Vek. 'tyúk' (oláh, gurvári) *khānji*. In: MTSz. nincs adat. In: BSz. Tyúk – *kanyhi*. In: 1893. nincs adat. Jelentésének módosulása a következő lépés mentén mehetett végbe: Nincs semmi> nincs pénz> pénz.

kári fn Férfi nemiszerv. CMSz. *kar* fn – pénisz. Vek. 'hímvessző' *kār*. In: MTSz. nincs adat. In: BSz. Férfi nemiszerv – *kár*, *kári*, *káresz*, *káro*. Férfi nemiszerv, here – *káribogyó*, *kárigolyó*. Prostitúált – *kárikatona*. Szójáték, *károkatona*> *kárikatona*. In: 1983: 'szamár' *kar*.

kasti fn Pénztárca. CMSz. *bufari* fn – pénztárca, *buksza* (nyelvújítási). Valószínűleg a *kasht* fn – fa, *kashtalo* mn – fás szavakból ered. Vek. 'fa' *kašt*. In: MTSz. nincs adat. In: BSz. Pénztárca – *kastáli*, *kástáli*, *kastáló*, *kasti*. In: 1893. 'fa' *kast*.

kastázó fn Zsebtolvaj. CMSz: *posotyari* fn – zsebtolvaj. Nincs kapcsolat a két alak között, valószínűleg a *kasti* főnévből alakult. Valószínűleg a *kashtalo* mn – fás szóból ered. Vek. 'fás' (oláh) *kaštālo*. In: MTSz. nincs adat. In: BSz. Zsebtolvaj, pénztárcatolvaj – *kastáló*, *kastálló*,

kastálás, *kastállós*, *kastás*, *kastázó*. In: 1893. 'fás' *kastáló*.

kastál ts/tn ige Lop. CMSz. *kasht* fn – fa. Vek. 'fa' *kašt*. Valószínűleg a *kasti* főnévből alakult ki igei változata. In: MTSz. nincs adat. In: BSz. Lop – *kastál*, *kastázik*. In: 1893. nincs adat.

kasu fn Makacsul hallgató személy. CMSz. *kashuko* mn – süket. Vek. 'süket' (oláh, gurvári, romungro, vend) *kašuko*. In: MTSz. nincs adat. In: BSz. Süket – *kasu*, *kasú*, *kasúki*. In: 1893. 'süket' *kasuko*.

káten fn Fogvatartott. CMSz. *kathe* hat – itt, ide. Vek. 'itt' (oláh) *kathe/khate*. In: MTSz. nincs adat. In: BSz. Fogvatartott – *káten*. In: 1893. nincs adat.

kerál ts ige Csinál, tesz valamit. CMSz. *kerel* ts ige – csinál, tesz, készít. Vek. 'csinál' (oláh, gurvári, romungro, szinto) *kerel*. In: MTSz. nincs adat. In: BSz. Tesz, csinál, illetve vizet melegít – *kerál*, *kerázik*. Vízmelegítő, merülőforraló – *keráló*, *kerálló*. In: 1893. *kerel* 'csinál, készít, megtesz, tesz'.

kéró fn Lakás, otthon. CMSz. *kher* fn – ház, csizma, *khere* hat –otthon, haza. Vek. 'ház, csizma' (oláh) *kher*. In: MTSz. Gyere haza! – *Aventár khére!* (Az *aven* az *avel* 'jön' ige többes szám második és harmadik személyű felszólító módú alakja. A *tar* hsz jelentése 'el', amit az ígét követi és azzal egybeírva használják.) Jössz haza? – *Csávesz khére!* (Az *aves* az

avel ige egyes számú második személyű felszólító módú alakja. A Csávesz alak a *te aves* 'ha jössz' kiejtésben módosult formája.) Hétvégi ház, villa, ház, lakás – *kéro*. Ez az én szobám – *Ez a kéro*. In: BSz. lakás, zárka – *kéro*. Betör valahova – *meqlátogatja a kéro*. In: 1893. 'ház' *ker*, *khér*. Mai alakjának *kher* akkor lejegyzett formájának jelentése 'lyuk, szamár'.

kokavázik tn ige hazudik. CMSz. *xoxavel* tn ige – becsap, rászed, *xoxel* tn ige – hazudik. Vek. 'hazudik, becsap, csal, csábít' (oláh, gurvári) *xoxavel*. In: MTSz. nincs adat. In: BSz. Hazudik – *kohkával*, *kokával*, *kokavázik*, *koková*, *kokovázik*, *kokovel*. In: 1893. 'hazudik' *chochavel*.

kolompár fn Cigány. CMSz. *kolompari* fn –kolompár cigány. Vek. nincs adat. In: MTSz. nincs adat. In: BSz: Cigány – *kolompár*. Tudatlan, buta – *kolompárlala*. In: 1893. nincs adat. Egyrészt a kolompár volt a vas- és fémlemezárkat előállító kézműves. Másrészt a Kolompár cigány családnév, de a tulajdonnévből gyakran, mint gyűjtőfogalom vált használatossá a romák megnevezése vagy pusztán utalás arra, hogy romákról van szó. (A tulajdonnév gyakori szereplője a cigányokról szóló vicceknek.)

komál ts/tn ige tetszik valaki. CMSz. *kamel* ts ige – szeret, akar. Vek. 'akar, szeret' (oláh, gurvári, romungro, szinto) *kamel*. In: MTSz. Tetszik nekem ez a fiú – *ezt kómáalom*. Odavagyok ezért a lányért – *komáalom*. Tetszünk egymásnak – *komáljuk egymást*. In: BSz. Kedvel, szeret – *komál*, *komáz*. Barát – *komálós*. In: 1893. 'akar, megszeret' *kamel*, 'szeret' *kámel*. A *kamel* szóból eredő változat, átvételének módja is megegyezik azzal.

kula fn Ürülék. CMSz. *khul* fn – (emberi) ürülék. Vek. 'ürülék' (oláh, gurvári, romungro, vend) *khul*. In: MTSz. Ürülék – *kula*. Becsinál (a kisbaba) – *kulál*. A cigányban ígét nem képeznek belőle. Főnök – *kulaj*. Valószínűleg tulajdonság és alaki hasonlóság alapján (tulaj> kulaj) történt névátvitel. In: BSz. Széklet – *kul*, *kull*, *kúl*, *kula*, *kulhanek*. Illemhely – *kuláré*, *kulázó*. Nagydolmány végzi – *kulázik*, *kulmant*. In: 1893. *khul* 'szar'.

kúr tn ige Közösül, elront valamit. CMSz. *kurrel* tgy – közösül. Vek. 'közösül' *kūrel*. In: MTSz. Fenék – *kur*. Tönkretesz valamit – *elkúr*. In: BSz. Közösül – *kúr*, *kúrel*, *kurfecol*, *kurgyel*. In: 1893. 'üt' *kurel*.

L

lácsó mn Jó. CMSz. *lasho* mn – jó. Vek. 'jó' (romungro, szinto) *lāčho*. In: MTSz. A tanuló ragyogóan (ötösre) felel –*lácskó*. In: BSz. Jó – *lácsi, lácsó, lácsoj, lácsós, lásoj*. Rossz – *nájlácsó*. A na 'nem' tagadószó a –j a si 'van' létige rövidült alakja, mely egybeolvad az előtte álló szóval. Ha az adott szó magánhangzóra végződik, akkor a si-ből –j lesz. Naj jelentése így 'nincs'. Naj *lasho*> nem jó> rossz. In: 1893. 'jó' *csacso, lacso, misto*.

liló fn Levél, kártya. CMSz. *lil* fn – levél (postai). Vek. 'leél, kártya' *lil*. In: MTSz. nincs adat. In: BSz. levél, kártya – *liló, leló*. Levélosztás – *lilóosztás*. Levelet ír – *lilózik*. A szóhasználat során főnévből lett ikes igévé. In: 1893. 'írás, könyv' *lil, kártya lila, lilya*.

lóvé fn pénz. CMSz. *love* fn – pénz. Vek. 'pénz' (oláh, gurvári, romungro, szinto) *lōve*. In: MTSz. Lopott holmi, zsebpénz – *lóvé*. Fizetés – *lóvé, lóvénap, lóvéosztás*. Pénz – *lóvé, lóvesz*. In: BSz.

Pénz – *lóvé, lóvécska, lóvéság, lovetta*. Hamis pénz – *fals lóvé, meleg lóvé, rossz lóvé, unfrankó lóvé*. Kifizeti, leteszi a pénzt – *legombolja a lóvét*. Pénztárca – *lóvéharmónika, lóvélakás*. Gazdag – *lóvés*. Főnévből képzett melléknévként is funkcionál a magyarban. In: 1893. 'pénz' *lóvé*.

lunnya fn Prostitúált, rossz hírű nő. Vek. 'kurva' (oláh, gurvári, romungro) *lubnji*. CMSz. *lubnya, lugnya* fn – kurva. In: MTSz. nincs adat. In: BSz. Prostitúált, nő – *lubár, lubáré*. Prostitúált – *lubáró, lubnya, lugnya, lugnyi, lunya, lunnya*. In: 1893. 'kurva' *lubni, lubnyi*.

M

malaváz ts ige Megver. CMSz. *malevel* ts ige – üt. Vek. 'üt' (oláh, gurvári, romungro) *malavel*. In: MTSz. nincs adat. In: BSz. Megver – *malaváz, malavel*. Verekedés – *malav*. In: 1893. *malavel* 'elüt, megrúg', *málável* 'megrúg, rúg, út'.

mandzsó fn Ékszer. CMSz. *mandyin* fn – arany ékszer. Vek. 'kincs' (oláh, gurvári) *mandjin*. In: MTSz. Borravaló – *mandzsó*. In: BSz. nincs adat. In: 1893. nincs adat. A cigányban 'kincs'-et is jelent.

máró fn Kenyér. CMSz: *manro* fn – kenyér. Vek. 'kenyér' (oláh, gurvári) *mānro*. In: MTSz. Férfi – *mandró*. A manró szóból ered. In: BSz. Kenyér – *máró*. In: 1893. 'kenyér' *manro, maro*.

mangel ts ige Lop, ellop valamit. CMSz. *mangel* ts ige – kér. Vek. 'pénzt kér, kéreget' *mangel*. In: MTSz. Lop, rabol, betör – *mangesz*. Elcsen, ellop vmit – *mangel*. In: BSz. Kéreget, koldul, lop – *mangel, mangál*. Lopás – *mangesz*. Lop – *mangeszol*. In: 1893. 'kér, koldul, megkér' *mangel*.

manusz fn Férfi. CMSz. *manush* fn – férfi. Vek. 'ember' (oláh, gurvári, romungro) *manuš*. In: MTSz. Barátom (fiúé) – *manusz*. Férfi általában – *manusz*. Van egy fiúm – *Manuszozok*. Tetszik nekem ez a fiú – *Jó nálam a manus*. In: BSz. Férfi, fiú – *manus*. Áldozat, meglopott, kirabolt ember – *manusz*. In: 1893. 'ember' *manus*. A szanszkrit *mánusa* szóból származik, a mai hindiben *manusj* és *mánus* alakban is megtalálható. Embert és férjet is jelent.

márel ts ige ver. CMSz. *marel* tgy – ver. Vek. 'ver' *mārel*. In: MTSz. Megver – *márázkodik, marelkodik*. Verkedős, erőszakos ember – *márázkodó*. In: BSz. Megver – *elmárel, márel*. Verekszik – *marelkodik*. In: 1893. 'megüt, megver, mészárol, öl, ver' *marel*.

mátyós mn Ittas. CMSz. *mato* fn/mn – részeg, *matyol* tn ige – lerészegedik. Vek.

'részeg' *māto*. In: mTSz. nincs adat. In: BSz. Ittas, részeg – *mátó, mátyis, mátyós*. Lerészegedik, berúg – *bemátózik*. In: 1893. 'ittas' *mato*, 'részeg' *máto*, 'részegedik' *matyovel*.

megmerel tn ige Meghal. CMSz. *merel* tn ige – meghal. Vek. 'meghal' (romungro, szinto) *merel*. In: MTSz. Személyek sérülése, halála – *megmerelt*. In: BSz. Meghal – *megmerázik, merel*. In: 1893. 'elhal, meghal' *merel*. A szanszkrit *marate* szóból származik.

megmurdelt tn ige Meghalt. CMSz. *murdayvel* tn ige – megdöglik, *murdel* tn ige – megdögleszt, *merel* – meghal. Vek. 'megdöglik' (romungro) *mundavel*. In: MTSz. Halál, meghalt – *munderelt, murdelt, megmurdelt*. In: BSz. Meghal – *megmurdel, kimurdel, murdel*. Halott – *murdelt, murdesz*. In: 1893. 'gyilkol, megdögöl, meggyilkol' *murdarel*, 'mészárol' *murdel*. Jelentésszűkülés ment végbe, egyúttal „enyhült” negatív jellege: mészárol, megdögöl > meghal.

meláló fn Nyomozó. CMSz. *melalo* mn – piszkos. Vek. 'piszkos, rendőr' (romungro, vend) *melalo*. In: MTSz. nincs adat. In: BSz. Nyomozó – *meláló*. In: 1893. 'piszok' *mel*, 'mocskos' *melalo*, 'piszkos, szennyos' *melálo*, 'piszkos' *meláloj*, 'szennyos' *melyalo*.

mij szn Ezer. CMSz. *mija* szn – ezer. Vek. 'ezer' (oláh) *mija/mije*. In: MTSz. nincs adat. In: BSz. Ezer forint, ezer

forintos bankjegy – *mij*. Ezer forint, ezer forintos bankjegy, millió, pénz – *mija*, *mijja*. In: 1893. nincs adat.

mólés mn Ittas. CMSz. *mol* fn – bor. Vek. 'bor' *mol*. In: MTSz. nincs adat. In: BSz. Ittas – *mólés*. In: 1983. 'bor' *mol*. Szóképzéssel alkotott kifejezés.

more fn Cigány. CMSz. *more* isz – hé, te cigány! Vek. 'hé, barátom!' (oláh, gurvári, romungro) *more!/mo!* In: MTSz. Cigány – *more*. In: 1893. nincs adat. In: BSz. Cigány, férfi – *more*. Megfigyelésem szerint a *more* egyre inkább fatikus funkcióba kerül, vagyis bármilyen helyzetben, a romákra vonatkozó utalás kedvéért, szinte csak jelzésértéke miatt említik.

mórel ts ige Lop. CMSz. *morel* ts ige – reszel, dörzsöl. Vek. 'dörzsöl, reszel' (oláh, romungro, gurvári) *mōrel*. In: MTSz. Elcsen, ellop valamit – *elmórel*. In: BSz. Verekedik – *mórel*. In: 1893. *morel*

'dörgöl, reszel'. Valószínűleg téves értelmezés miatt alakult ki lop jelentése.

mudárél ts ige Megöl. CMSz. *mudarel* ts ige – megöl. Vek. 'megöl' (oláh, gurvári) *mudārel*. In: MTSz. nincs adat. In: BSz. Megöl – *mudárél*, *mundarel*. In: 1893. 'gyilkol, megöl, öl, öldös' *mudarel*.

mutra fn Vizelet. CMSz. *muter* fn – pisi, hóg, vizelet. Vek. 'húgy' *muter*. In: MTSz. nincs adat. In: BSz. Vizelet – *mudra*, *mutra*. Sör, szájvíz, tea – *mutra*. In: 1893. 'húgy' *muter*.

mutrál tn ige Vizelet. CMSz. *mutrel* tn ige – pisil. Vek. 'vizelet' *mutrel/mutrel pe*. In: MTSz. Nincs adat. In: BSz. Vizelet – *mutrál*, *mutrázik*. In: 1893. 'hugyozik, pesel' *mutrel*.

mujó fn Száj. CMSz. *muj* fn – száj. Vek. 'száj' *muj*. In: MTSz. nincs adat. In: BSz. Száj – *muj*, *mujáló*, *mujkesz*, *mujó*, *munyó*, *mujkeszkérő*. A *mujkesz* 'száj' és *kérő* < *khere* 'ház'. In: 1893. 'száj' *muj*.

Ny

nyikhaj fn Felelőtlen, semmirekellő személy. *Nikhaj* – sehol, sehova. CMSz. *khatikaj* nm– sehol, sehova. Vek. 'sehol, sehova' (gurvári) *níkā/níkaj*, (romani, vend) *nikhaj*. In: MTSz. Sovány férfi – *nyikhaj*. In: BSz. nincs adat. In: 1893. nincs adat.

nyista nm Semmi. CMSz. *nyishta* nm – semmi. Vek. semmi (romungro, vend, gurvári) *ništa*. In: MTSz. nincs adat. In: BSz. Nem, nincs – *nyista*. Ne beszélj! Hallgass el! – *Nyista vaker!* In: 1893. nincs adat.

P

pabáró fn Cigaretta. CMSz. *phabardy* fn – cigaretta, *phabarel* tgy – éget. Vek. 'éget' (oláh) *phābarel*. In: MTSz. nincs adat. In: BSz. Cigaretta – *pabáró*, *pabáresz*. In: 1893. 'éget, gyújt' *phabarel*.

pancs szn Öt (ritka). CMSz. *panzh* szn – öt. Vek. 'öt' (romungro, gurvári) *pāndž*. In: MTSz. Ötös (jeles) osztályzat – *pancs*. In: BSz. Szeszecital – *pancs*. Azonos alakú, de eltérő jelentésben van használatban. 1893. nincs adat.

pandesz fn Fogda. CMSz. *phandel* tgy – (be)köt, (be)zár, *phandavel* tgy – (be)zárat, (be)csukat, *phandado* mn – (be)zárt, (be)csukott. Vek. 'köt, becsuk, bezár, bezár, bebörtönöz' *phandel*. In: MTSz. nincs adat. In: BSz. Fogda – *panda*. Fogda, börtön – *pandavec*. Rendőrségi fogda – *pandesz*. A szóalakok hasonlósága adja a jelentésmódosulást. In: 1893. 'köt, megköt' *phandel*.

penel ts ige Mond. CMSz. *phenel* tgy – mond. Vek. 'mond' (oláh, gurvári, romungro, szinto) *phenel*. In: MTSz. nincs adat. In: BSz. Mond, beszél – *penel*, *penázik*. In: 1893. 'penel' *mond*.

péló fn Here. CMSz. *pelo* fn – here (testrészt). Vek. 'here' *pēle*. In: MTSz. nincs adat. In: BSz. Férfi nemi szerv,

hímvesző, tökfőzelék – *péló*. Jelentésbővülés. In: 1893. 'here' *pelo*.

pia fn Ital. CMSz. *pijipe* fn – ital. Nyelvújítási szó. Vek. 'ital' (oláh, gurvári, romungro) *pibe/piben*. In: MTSz. Ital: *pia*, *pija*. Büfé – *piatermelő*. Ivóhelyek neve – *piálda*, *piázó*, *pijálda*. In: BSz. Szeszecital – *pia*, *piesz*. In: 1893. 'ital' *piben*. Középid nyelveken *píja*, mai hindi nyelven *píjá* alakú. A magyarban a *pia* szó valószínűleg a *piál* igéből ered: *pijel* > *pijál* > *piál* > *pia*.

piál ts ige Iszik. CMSz. *pel/pijel* ts ige – iszik. Vek. 'iszik, dohányzik' (romungro, szinto) *pijel*. In: MTSz. Ivás – *pia*, *piálás*, *piázás*. Iszik – *piál*, *pijál*. Felszólítás ivásra – *Piálj!* In: BSz. iszik – *piál*, *piázik*, *piel*. In: 1893. 'iszik' *pijel*.

piás mn Ittas, részeg. CMSz. *mato* fn – részeg, *matyol* tgy – részegedik. Vek. 'részeg' *māto*. In: MTSz. Szeret inni, iszákos – *piás*, *piás butykos*. Részeg, berúgott – *piált*, *piás*, *piászák*, *pijanac*. In: BSz. Ittas, részeg – *piás*. In: 1893. 'részeg' *māto*, 'részegedik' *matyovel*.

poszotyi fn Zsebes. CMSz. *posoty* fn – zseb, *posotyari* fn hn/*posotyarica* fn nn –, zsebtolvaj, zsebes. Vek. 'zseb' (oláh) *posotji*. In: MTSz. nincs adat. In: BSz.

Zsebes – *poszotyis*. Tolvajzseb – *poszotyí*, *poszüttyő*. In: 1983. nincs adat.

potyináz ts ige Fizet. CMSz. *potyinel* ts ige – fizet. Vek. 'fizet' (oláh, gurvári, romungro) potjinel. In: MTSz. nincs adat. In: BSz. Lefizet, megveszteget – *potovázik*, *potyenol*, *potyináz*. In: 1893. 'fizet' *pocsinel*, *potyinel*.

prál fn Fivér. CMSz. *phral* fn – fivér, báty, öcs. Vek. 'fivér, barát' *pral*. In: MTSz. nincs adat. In: BSz. cigány, testvér, barát – *prala*. A *phral* megnevezés csak megszólító esetben kap –a végződést. In: 1893. 'fitestvér, testvér' *phral*, 'fitestvér' *pral*, 'testvér' *prál*.

pulya fn Gyerek. CMSz: *pujo* fn – csirke, *pujari* fn – csibész, huligán. Vek. 'fióka, csirke' (oláh) *pujo*. In: MTSz. Gyerek, kisgyerek – *pulya*. In: BSz. nincs adat. In: 1893. nincs adat.

purdé fn Gyerek. CMSz. *phurdel* tgy/tgyl – fúj. Vek. 'fúj' (oláh, gurvári, szinto) *phurdel*. In: MTSz. cigány – *purde*. In: BSz. Cigány, cigányasszony, feleség – *purdé*. In: 1893. 'fú' *phurdel*. Az ige felszólító alakja *phurd!*/*phurde!* 'Fújd!' Az utóbbiból ered a szó. Egy elmélet szerint kovácsolás közben intézte e felszólítást fiához a szegkovács, így

értelmeződött át jelentése. Szófaváltással igéből névszóként használjuk.

púró mn Öreg. CMSz. *phuro* mn – öreg. Vek. 'öreg' *phuro*. In: MTSz. nincs adat. In: BSz. Már hosszabb ideje büntetését töltő fogvatartott személy, illetve férfi, idős férfi – *púró*, *puró*. In: 1893. 'agg, idős, öreg, régi, vég' *phuro*.

purol ts ige Lop. CMSz. *puril* ts ige – elárul, beárul. Vek. 'elárul, kifecseg' *purjil/putlisārel*. In: MTSz. nincs adat. In: BSz. Lop, mentegeti magát – *purol*. In: 1893. nincs adat. Eredeti jelentésétől eltávolodott.

puszavál ts ige Leszúr. CMSz. *pusavel* ts ige – szúr. Vek. 'megszúr' (oláh, gurvári, romungro, vend) *pusavel*. In: MTSz. nincs adat. In: BSz. Megkésel, megszúr, leszúr, megver – *agyonpuszavel*, *puszavál*, *puszavel*, *puszovál*. In: 1893. 'megszúr' *puszavel*, 'szúr' *puszável*.

puszedó fn Rendőr. CMSz. *pusado* fn – rendőr. Vek. 'börtönőr' (oláh) *pusado*. In: MTSz. nincs adat. In: BSz. Rendőr – *puszedó*. In: 1893. 'kása' *puszáto* alakilag hasonló szó.

R

rakló fn Fiú. CMSz. *raklo* fn – nem cigány fiú. Vek. 'fiú (nem cigány)' (oláh, gurvári, romungro, szinto) *raklo*. In: MTSz. nincs adat. In: BSz. Magyar ember – *rakló*. Gyerek – cinórákló. A cino 'kicsi' és *raklo* 'fiú' összetétele. In: 1893. 'fiú' *raklo*.

ratyija fn Pálinka. CMSz. *ratyija* fn – pálinka. Vek. 'pálinka' (oláh) *rātjija*. In: MTSz. nincs adat. In: BSz. Pálinka – *ratyija*, *ratyija*. In: 1893. nincs adat.

rodázik ts ige Keres. CMSz. *rodel* ts ige – keres. Vek. 'keres' (oláh, gurvári, romungro, szinto) *rodel*. In: MTSz. nincs adat. In: BSz. Pénzért árulja magát (pénzt keres) – *rodázik*. In: 1893. 'megkeres, szerez' *rodel*.

rovázik tn ige Sír. CMSz. *rovel* tn ige – sír. Vek. 'sír' (romungro, vend, gurvári) *rovel*. In: MTSz. nincs adat. In: BSz. Sír – *rovel*, *rovázik*. In: 1893. 'sír' *rovel*.

roma fn Cigány ember. CMSz. *rom* fn – cigány férfi. Vek. 'ember (cigány), férj' *rom*. In: MTSz. Cigány – *roma*. In: BSz. Cigány – *rom*. In: 1893. 'cigány' *rom*. A többes számú alakja *rom/roma*. Jellemzően *rom* alakban használják, hiszen az egy szótagú főnevek többes

számban változatlanok maradnak. Megszólító esetben használják a *Roma!* alakot.

romnyi fn Cigánynő, nő. CMSz. *romnyi* fn – cigányasszony, feleség. Vek. 'asszony, feleség (cigány)' (romungro, szinto) *romni*. In: MTSz. nincs adat. In: BSz. Nő – *ramnyi*, *rányi*, *rumnya*. In: 1893. 'cigánynő, feleség, nő' *romni*, 'nő' *romnyi*.

ruppó fn Pénz. CMSz. *rup* fn – ezüst, *rupuno* fn – ezüstpénz. Vek. 'ezüst, forint' *rup*. In: MTSz. nincs adat. In: BSz. Pénz, egyforintos pénzérme, forint – *ruppó*. Nincs pénze – *ruppótlan*. Ezüst, arany – *rupun*. Ez esetben pénzmérete vagy ékszerre való utaláskor érvényes a szóhasználat. A cigányban az 'arany' *somnakaj*, az 'aranyból való', aranyból készült dolog *somnakuno* (pl. 'aranyhal' *somnakuno masho*). Ezüst – *rupuno*. A cigány nyelvben az ezüsből készült, 'ezüsből való' dolog megnevezésére használják (pl. *rupuno lanco* 'ezüsslánc'). In: 1893. 'ezüst' *rup*.

S

séro fn Fej, kirívó hajszerkezet. CMSz. *shero* fn – fej. Vek. 'fej' *šēro*. In: MTSz. Fej – *séro*. Haj – *seró, séró*. Rendetlen hajú – *lekvár séró* (egyedi: mindig kócos hajú fiú ragadványnevééről). Tetszik nekem ez a fiú – *csípem a séróját*. Hajviselet (frizura) általában – *séro*. Férfi hajviselet – *séros*. Fésű – *sérógerebe*. In: BSz. haj, fej – *séro*. Megfésülködik – *Belövi a sérót*. In: 1893. *sero* 'fej'. Az eredetileg 'fej' jelentésű szó 'haj' értelmű használata a magyarban már sokkal gyakoribb.

singáló fn Rendőr. CMSz. *shingalo* fn – rendőr. Vek. 'csendőr' *šingālo*. In: MTSz. nincs adat. In: BSz. Fegyőr, börtönőr, rendőr – *csingálló, singáló*. In: 1893. nincs adat.

star szn Négy (ritka). CMSz. *shtar* szn – négy. Vek. 'négy' *štār*. In: MTSz. Négyes (jó) osztályzat – *star*. In: BSz. nincs adat. In: 1893. nincs adat.

sukár mn Szép, csinos. CMSz. *shukar* mn – szép. Vek. 'szép' (oláh, gurvári, romungro, vend) *šukār*. In: MTSz. nincs

adat. In: BSz. Szép, csinos (főleg a nőkre mondva), illetve nő, lány – *sukár*. Nő, szép nő – *sukársé*. A *shukar* 'szép' és *shej* 'lány' egybeforrt alakja. In: 1893. *sukár* 'szép'.

sunázik ts ige Hallgat. CMSz. *shunel* ts ige – hallgat. Vek. 'hall' *šunel*. In: MTSz. nincs adat. In: BSz. Hallgat, hallgatózik – *sunál, sunázik*. In: 1893. *szunel* 'hall'.

T

trin szn Három (ritka). CMSz: *trin* szn – három. Vek. 'három' (oláh, gurvári, szinto) *trin*. In: MTSz: Hármas (közepes) osztályzat – *trin*. In: BSz: nincs adat. In: 1893: nincs adat.

tubáló fn Cigaretta. CMSz. *thuvalyi* fn – cigaretta. Vek. nincs adat. In: MTSz. nincs adat. In: BSz. Cigaretta – *tubálesz*, *tubáló*, *tubálesz*. In: 1893. 'füst' *thuv*, 'füstöl' *thuvél*, *thuvkerel*.

U

usgyi! isz Gyerünk! Menjünk! Futás! CMSz. *ushtyaipe* fn – lépés, *ushtyel* – felkel. Vek. 'felkel, feláll, ugrik' *uštjel*. In:

MTSz. nincs adat. In: BSz. nincs adat. In: 1893. *ustyel* 'felkel', *ushtyel* 'ugrik'. Felszólító alakja: *ushty!* 'Kelj fel!'

V

vaker fn Beszéd. CMSz. nincs adat. Vek. nincs adat. In: MTSz. nincs adat. In: BSz. Hazugság, beszéd – *vaker*. Egyfolytában beszél – *Nyomja a vakert*. Ne beszélj! Hallgass el! – *Nyista vaker!* In: 1893. nincs adat. A magyarba az igéből vált főnévvé.

vakerel ts ige Beszél. CMSz. *vakerel*, *vakerisarel* tgy – beszél. Vek. 'beszél' (romungro, gurvári) *vakerel*. In: MTSz. nincs adat. In: BSz. Beszél – *vakerál*, *vakeráz*. Ne beszélj mellé! *Ne vakerálj!* Beszélj csak! – *vakereszmó*. In: 1893. 'beszél' *vakerel*.

vasztó fn Kéz. CMSz. *vast* fn – kéz. Vek. 'kéz' (oláh, gurvári, szinto) *vast*. In: MTSz. nincs adat. In: BSz. Kéz – *vesztó*, *vasztó*, *veszkó*, *vaszt*. In: 1893. 'kéz' *haszt*, *vaszt*.

verda fn Autó, ami elvisz A-ból B-be, vagyis nem az álomautó. CMSz. *urdon* fn – kocsi. Vek. 'szekér' (oláh, gurvári) *urdon*. In: MTSz. nincs adat. In: BSz. Autó – *verda*, *menőverda*. Rendőrautó – *csíkos verda*, *villogó verda*. Autótolvaj – *verdás*. In: 1893. 'kocsi, szekér' *urdon/urdon*. Eredetét illetően a perzsa *gurdan* 'harci szekér' szóra vezethető vissza.

Z

zorall fn Nagymaros, erős ember, *zorál, zoral, zorall, zorkó*. Erős ember – nehézfiú, illetve zűrös helyzet CMSz: *zoráló*. Verekedős ember – *zorálás*. In: *zuralo* mn – erős, *zor* fn – erő. Vek. 'erő' 1893. 'erő, hatalom, méreg' *zor*, 'erős' *zōr*, 'erős' *zoralo*. In: MTSz. nincs adat. *zoralo*. A perzsa eredetű *zur* 'erő' szóból In: BSz. Erős, izmos, félelmetes külsejű származik. ember, illetve magas, nagynövésű ember –

Zs

zsanel ts ige Ismer, tud. CMSz: *zhanel* tudom'' (ti. a leckét) – *ná dzsánáv*. A na ts ige – tud. Vek. 'tud, ismer' (oláh, 'nem' tagadószo és a dzsanel ige egyes gurvári, romungro) *džanel*. In: MTSz: szám első személyű alakja. In: BSz: *Tud*, Tetszünk egymásnak – *zsaneljük egymást*. *ért* – *dzsánáz*. In: 1893: 'tud' *dzsanel*, (Jelentéstöbblet: tud> tetszik.) „Nem *astel*.

A fent felsorolt több mint 170 szó és azok variánsai mutatják, hogy az élet különböző területeit érintő kifejezések kerültek át a cigányból. Közülük már jónéhány közvetlen kölcsönszó beépült a magyar köznyelvbe (pl: *gógyi, verda, pia* stb.), de többségük a szlengben él. Úgy vélem, hogy egyre növekvő számban válnak ismertté a cigány eredetű szavak a magyar nyelvhasználók körében. Azonban népeesebb azok tábora, akik ismerik a kifejezések többségét, de nem használják, legfeljebb, ha az adott szituáció, indokolja. Ezekben a helyzetekben beszélnek, miközben gyakran nincsenek tisztában azzal, hogy honnan erednek az adott szavak.

A cigány nyelvből származó szavak magyarba törő átvételéről elmondható, hogy leggyakoribb módja a szóképzés.

Igeképzőkkel: –l pl. *dumál, csumál, kajál, kerál, zsanél*, –z pl. *csumiz, kamáz, malaváz, potyináz*, –z(ik) pl. *bútyizik, darázik, kerázik, rodázik*, –kod(ik) pl. *marelkodik*.

Felszólításkor a –j módjellel ellátva pl. *Avelj! Dumálj! Dzsalj!*

Igéből névszó: –ó pl. *kulázó, szokeráló* –ás/és pl. *csajolás, bazsevás*

Névszóból ige: –l *piál, mutrál*

Névszóból névszó: –ó pl. *ruppó, mandzsó* –kó pl. *zorkó, veszkó*, –i *cipi, gári*, –s *piás, komálós*, –sz pl. *csajsz, –ci pl. csajóci, –esz pl. csácsesz, tubálesz* –ka/–ke pl. *bulocska, csácsóka*, –ság/ség pl. *lóvéság*, –inger *csóringer*.

Gyakori az átvett szavak magyar igekötőkkel való összekapcsolása, (pl. *eldzsal, megmurdel, bedilizik*) s olykor ez módosítja a jelentést is (pl. *kidzsuváz*). Előfordul a zöngés – zöngétlen hangok cseréje pl. *kamavtu > kamaftuk*.

Sok esetben a szóalkotás szóösszetételként megy végbe, és nem ritka, hogy ezek az összetételek már beépültek a magyar nyelvközösség tagjainka mindennapi szóhasználatába (pl. *dilibogyó, diliház, dumagép*). Ritkább a szórövidüléssel létrejött szavak száma (pl. *duma del > дума*). A jelentésbeli kölcsönszók száma jelentős (pl. *purol, pandesz, szokeráló* stb.), vagyis melyet a szóalak változása nélkül, a jelentés módosulásával vettünk át. „A beszélők szemszögéből tekintve a jelentéskölcsönzés folyamatát, az átvevő nyelvi szó használata új kontextusokra terjed ki az átadó nyelv hatására, ennek eredményeként pedig a szó egy vagy több új denotatív jelentésre tesz szert” (LANSTYÁK 2005) Az átvételek többségében alaki kölcsönszók (pl. *púro, dzsal lóvé* stb.), azaz sem az alakjuk, sem a jelentésük nem változik, de stílusértékük módosulhat. PÉTER MIHÁLYY szerint (1999: 16) „Az elkülönülés, a „másként mondás” legegyszerűbb esete a közhasználatú szónak egy másik, hangalakjában eltérő, de azonos vonatkozású, (denotátumú), esetleg idegen szóval történő helyettesítése.”

2. A magyar nyelvből átvett jövevényszavak a lovári dialektus szókészletében

A cigány nyelvbe beépült magyar szavakat kutatva, elsősorban a lovári szókincsre gyakorolt hatást vizsgálom, de ezzel párhuzamosan felhasználok HUTTERER MIKLÓS gyűjtését (1963: 139-147). A romani nyelvjárások magyar jövevényszó-készletének elemeit elemezte, miközben alapvetően az ind eredetű szókincs fonematikai, morfológiai és grammatikai szerkezetének tanulmányozását tűzte ki célul. Az alábbiakban a morfológia tekintetében az ő felosztását követem, kiegészítve az azóta átvett szavakkal, nyelvújítási elemekkel. (Megjegyzem, hogy a cigány nyelvtannal való foglalkozás lehetőségét segítik az egyre nagyobb számban megjelenő munkák, melyek által az egyes nyelvjárások nyelvi rendszerének megismerésére, vizsgálatára is lehetőség van. MÁTÉ MIHÁLY (1994: 1) utal arra, hogy a cigány nyelvtan tekintetében már igen korán megkezdődött annak lejegyzése (ENESSEI 1800, BORNEMISZA 1853, JHNÁTKÓ 1853, SZMODICS, JÓZSEF főherceg 1888), mely azóta is folyamatosan bővült, sőt kiegészült a nyelvjárásoknak megfelelő nyelvtan ismertetésével is (HUTTERER–MÉSZÁROS 1967, MÉSZÁROS 1980, CHOLI DARÓCZI–FEYÉR 1988, KARSAI 1993, ROMANO RÁ CZ 1994, MÁTÉ 1994, ORSÓS 1994, 1997)). Megítélésem szerint sem a saját gyűjtésem, sem HUTTERER adott munkája nem tekinthető teljesnek, de bemutatja, hogy miként módosulnak az átvevő nyelvbe került magyar nyelvi elemek. Továbbá, mivel munkája nem kifejezetten a lovári dialektus elemeit tartalmazza, így megkerülhetetlen, hogy olyan szótárt is alapul vegyek az összehasonlításban, amely más cigány nyelvjárás szókészletének bemutatására is kiterjed, az esetleges téves következtetések elkerülése végett. Ezért használom fel VEKERDI JÓZSEF (2000) szótárát.

2. 1. Morfológiai változások

1. Az azonos alakú szavak (a hangok jelölése és kiejtése közötti eltérésekkel külön nem foglalkozom): Akár – *akar*. Baba – *babuka* (nyelvújítási). Bácsi – *bach*i. Banda, zenekar – *banda*. Bárka – *barka*. Bélyeg, (bélyegző) – *shtempli*. Bunda – *bunda*. Ceruza – *ceruza*. De – *de*. Forma – *forma*. Füzet, irka – *irka*. Gazda – *gazda –ura*. Kanna – *kanna*. Kocka – *kocka*. Kard, szablya – *sablya*. Korán hsz. – *koran*. Labda – *labda*. Láda – *lada*. Muszáj – *musaj*. Negyed, fertály – *fertaj*. Paprika – *paprika*. Posta – *poshta*. Sütemény – *pampushka*. Táska – *tashka*. Torta – *torta*. Vajda – *vajda*.

HUTTERER is hoz példár arra, mikor ritka esetekben ugyan, de nem változik a szóalak. Keh – *keh*. Kép – *kep*. Pásztor – *pāstor*. Sógor – *šōgor*. Csattogás – *četogāš*. Valamint kiemeli, hogy a „kötőszók, határozószók és interjekciók” (Uo: 142) változatlanul

maradnak. A gyűjtésében felsorolt szavakból néhány megegyezik a jelenle is használt lovari alakokkal pl. *jaj*, *de*, *leg-* affixum(felsőfok jele), akár- – *akar-*, de többségében létezik saját alakja pl. Hát – *hät* >*haj*, *ha* (De Vek. 73 *hät* oláh, gurvári, romungro, vend). *Vala-> vari-* (De: Vek. 167 *vala-* romungro, vend). *Mindig> sagda. Nagyon> zurales* (De: Vek. 33 *nadjon* oláh, szinto) stb.

2. Tipikus végződés a cigányban az –o. Számtalan magyar szót vesznek át úgy, hogy a mássalhangzóra végződőkhez –o végződéssel, a magánhangzóra végződőket –vo, –no végződéssel, vagy hangátvétessel építik be szókincsükbe. Az –o végződés már önmagában is jelzi, hogy jövevényszó, vagyis az „idegen főnevek kategóriai besorolására szolgál, s így határozottan elkülöníti a belső képzésű romani szavakat a jövevényszóktól.”(HUTTERER 1963: 142). Ebbe a csoportba jellemzően hímnemű főnevek és mellénevek tartoznak. Mivel két nyelvtani nemet használnak, így a magyar jövevényszavak is megkapják a megkülönböztetésre szolgáló végződéseket. A hímnemű többségében –o (egyes új átvétel esetén –i), míg a nőnemű jellemzően –i, –a. (A felsorolás nem teljes.) Árok, sánc – *shanco –uri*. Autóbusz – *buso –ura*. Baj – *bajo –ura*. Batyu, bugyor – *budyro –ura*. Cím – *cimo –ura*. Comb- *cumpo*. Család – *chalado-ura*. Díj – *dijo*. Dísz – *diso –ura*. Divat, módi – *modo –ura*. Dohány – *duhano*. Dög – *dugo –ura*. Drága, kedves – *drago*. Ezer – *ezero*. Fácán – *facano –ura*. Fátyol – *fatyolo*. Fék – *feko*. Fogoly – *rabo –ura*. Gép – *gepo –ura*. Híres – *hiresho*. Kalap – *kolopo –ura*. Keksz – *kekso-ura*. Kép – *kipo –ura*. Ladik – *ladiko*. Lánc – *lanco-ura*. Liliom – *lilijako –ura*. Majom – *majmo*. Mennyezet – *plafono –ura*. Mód – *modo –ura*. Rab – *rabo*. Lépcső, grádics – *gradicho –ura*. Polc – *palco*. Pult – *pulto*. Rét – *rito –ura*. Sál – *shalo –ura*. Sógor – *sógoro*. Szerb – *sirbo –ura*. Szomszéd – *szomszido*. Tér, placc – *placco –ura*. Vad – *vadno*. Vasút – *vashuto –ura*, *zibano –ura* (nyelvújítási). Vonat – *vonato –ura*.

A *v* hang beékelésével átvett –vo végződésű szavak, néha módosítják a magyar véghangzóját is, így –ovo, –ivo, –evo, és –uvo-s képzőcsoportot hozva létre. Barna – *barnavo*. Csoki – *chokivo*. Folyó – *fojovo –ura*. Fedő – *fedevo*. Gumi – *gumivo –ura*. Hajó – *hajovo –uri*. Tó – *tovo –ura*. Zokni – *zoknivo –ura*.

Érdekesség, hogy a HUTTERER által lejegyzettek közül a legtöbb szó esetében is előfordul, hogy a lováriban van cigány megfelelője pl. Állat – *alato> pedo*. Jég – *jego> paho* (Vek. 121 *jego*). Nád – *nado> trestija*. Ólom – *olomo> archich* stb.

3. Az –i végű szavak jellemzően nőnemű főnevek, de hangtani okokból előfordulhat, hogy hímnemű szavakhoz is ez a végződés járul. Bazár – *bazari*. Bogár – *bungari*.

Bohóc – *bohoci, mashkara-uri*. Bozót – *bozi, bozuli*. Cirkusz – *cirkusi*. Csupor – *chopri* (nyelvújítási). Doktor – *doktori*. Mészáros – *masari* Néger – *negeri*. Postás – *postashi*. Papír – *papiroshi*. Toll – *tolli*. Villany – *villanyi* Villamos – *villamoshi*. Vitéz – *vitezi, vityazo* (nyelvújítási).

A HUTTERERNél megjelenő –i végű szavakra vonatkozólag a – bárány – *barāñi*> *bakroro*. Tenger – *tengeri*> *marja*. Magyar – *mad'ari*> *ungriko* – kivételével sem a CMSz, sem Vek. nem tartalmaz adatot. Ilyen kifejezések pl. *engedīli, šārkāñi, savazati, dudaši* stb.

4. Az –a végű szavak nőnemű főnevek és melléknevek: Bolt – *bolta*. Boltos – *boltari, boltarki*. Börtön, fegyház – *temlica* (tömlöc). Bugyi – *bugyiga*. Dob fn. – *doba*. Eszme – *ideja* (nyelvújítási). Gereblye – *gereblya*. Gumi – *guma*. Kávész – *kaveva, kafa* (nyelvújítási). Kifli – *kifla*. Lapát – *lapata, lopata*. Lecke – *lecka*. Lencse – *lencha, irhin* (nyelvújítási). Lámpa – *lampa, phabardy* (nyelvújítási). Szám – *sama, numero* (nyelvújítási). Szár – *sara*. Szoba – *soba*.

Az –a-ra végződőeknél említi HUTTERER a következőket, melyek mellett jelölöm a lovári megfelelőt, kiegészítve a jelenle is előforduló hasonló alakokkal. Karika – *karika*> *veriga*. Kacsa – *kacsa*> *raca*. Bika – *biko*> *bikolo*. Pata – *pata*> *kopita*. Test – *tešta*> *trupo* (Vek. 163 *tešto* alakot is említi). Kerék – *kereka*> *rota*. Galamb – *galamba*> *gulumbo*. Abrosz – *abrosa*> *colo*. Bajusz – *bajusa*> *mustaca* (Vek. 48 *bajusa*) Dolog – *doga*> *dyelo* (Vek. 56 *dolgo*) Domb – *domba*> *plajica* (Vek. 134 *dombo*). Pacal – *pacal*> *pandurka* (nyelvújítási). Kecse – *kečka*> *buzno*. Térd – *tērd'a*> *chang*. Sarok – *šarka*> *kolco*. Darázs – *daraža* (Vek. 37 *birili*) Három esetben azonos alakúak: *lada, banda, patika*. A továbbiakra nem találtam adatot: *teja, kamra, tinta, űña*.

5. Ezen túlmenően HUTTERER a következő esetek előfordulását is említi, mikor a magyar szó is –e-re végződik, és az a cigányba is ily módon kerül át, pl. Csésze – *čese*. Valamint az esetenként a magyar szót is befolyásoló –os, –is, –avo –övo, –ova, –uva, –üva, –üve, –öve, –no, elvétele –oko, –oto képzőcsoportokat, de a gyűjtés során ezekre nem találtam példát a lováriban.

6. Azonban nem egy esetben az átvett igék kapcsán megfigyelhető, hogy –il végződés járul hozzájuk, a magyar ige-tőhöz: Bír – *biril*. Dobol – *dobolil*. Elpusztít – *pustil*. Elpusztul – *pustisajvel*. Gondol – *gindil*. Rajzol – *rajzolil*.

Erre példa nincs HUTTERER munkájában, ellenben több esetet is hoz az –in ige-képző toldalék ige-tőhöz történő kapcsolására, pl: *gondolin, kivānin, birin, felelin* stb., ami

viszont a lovariban nem fordul elő, és más nyelvjárásoknál sem találtam ráutaló jelet. Ellenben az általa felsorolt szavak közül jónéhánynak van cigány megfelelője pl. Hord – *hordin* > *phiravel* (Vek.: oláh, romungro, gurvári). Ír – *irin* > *iskiril* (lovári), *iskirij* (Vek. oláh), *pisinel* (Vek. romungro, vend), *šrajbrel* (Vek. szinto), *irinel* (Vek. gurvári) stb. Kifejti, hogy „A cselekvő igealak képzésére használt *-in* toldalék csak jövevényszókhöz járul, azaz élesen elhatárolja egymástól a belső képzésű és az idegen elemeket.”(Uo:145) Egyúttal hozzáfűzi, hogy „újabb keletű lehetőség”, amikor az ige-tőhöz kapcsolják a következő személyragokat: *-el* (egyes szám harmadik személy), *-av* (egyes szám első személy). Valószínűnek tartom, hogy az, ami akkor az ige-képzés újabb módjának számított, mostanra szabályszerűvé vált a lovariban, ezért nincs adat az előfordulására. Noha megjegyzése szerint a nyelvérzék egyre halványabban határolja el egymástól az idegen és saját elemeket, így már az ige-képző toldalék elhagyásával kezdik használni a szavakat, ami egy idő után a morfológiai rendszer felbomlásához, majd a nyelvi asszimilációhoz vezet.

2. 2. Fonematikai eltérések

A fonematika kapcsán egy rövid összefoglalással kívánom vázolni, a lehetséges változásokat.

1. A lovariba bekerült szavak, melyek eltérő módokon mutatnak alaki változást:

A jövevény szavakban az *é*, *ö*, *ü*, *ű* hangok *e* és *i* hanggal helyettesítődnek: pl. Kép – *kipo*, Fedő – *fedevo*. Fűrész – *firizo*. Görcs – *gircho* – *ura*. Könyv – *kenyva*, *kenyv*. Az *a* hang *u*-vá válik pl. Ganaj, gané – *gunuj*. Galamb – *bulumbo*. Az *a* és *o* hangok *i*-re változnak pl: Gond – *gindo*- *ura*. Sapka – *shipka*. Az *o* hang *a*-ra pl. Kasza – *kosa*. Szabad – *slobodo*. Katona – *katana*. Kiló – *kila*. Bika – *bikolo*. Bivaly – *bivolo*. bikaborjú – *vikolo*. Az *o* és *ó* hangok *u*-ra változnak pl. Szolga – *sluga*. Rabszolga – *rabosluga*. Rózsa – *ruzha*. Elront – *rumul*, *rumusarel*. (Ez utóbbi esetben a magyarból származó alapszóhoz társul az igeragozás megfelelő alakja. További példa az elrak – *rakhinel*.) Az *e* és *é* hangokat az *u* helyettesíti pl. Szentel – *suntul*. Véna – *vuna*. A magyarból átvett hosszú és rövid magánhangzóknak a lovariban nincs fonematikus értéke. Erre vonatkozólag említtem meg RÉGER ZITA ráckevei felmérésének (1974: 229-255) egyik kapcsolódó kérdéskörének eredményét, mely azt vizsgálta, hogy a 6-8 éves lovári anyanyelvű cigány gyerekek a magyar nyelv elemeit és szabályrendszerét milyen szinten sajátították el, illetve milyen interferenciajelenségeket hoznak létre, mikor magyar nyelven nyilatkoznak meg. Úgy véli, hogy az új nyelv tanulásakor – s

véleményem szerint új szavak átvételekor is – a saját anyanyelv elemével azonosítjuk az új nyelvi elemeket, a fonológia szintjén is, s így jönnek létre az interferencia jelenségek. „Valamely idegen nyelvvel létrejött nyelvi kontaktus folyamán általános jelenség – amint ezt már J.POLIVANOV kifejtette, hogy egy idegen nyelvnek anyanyelvünkben ismeretlen fonémáit nem a fizikai-akusztikai valóságnak megfelelően észleljük, hanem saját nyelvi fonémarendszerünknek megfelelően interpretáljuk.” (FÓNAGY 1967: 76) Hivatkozik WEINREICHRE (1953), aki szerint ez akkor jön létre, „amikor a kétnyelvű egyén a második nyelvi rendszer egyik fonémáját az első rendszer fonémájával azonosítja, és azt megismételve az első rendszer fonológiai szabályainak veti alá.” RÉGER a lovári kapcsán megállapítja, hogy labiopalatális magánhangzók híján azokat illabiális palatális fonémákkal azonosítják pl. *körök – kerek, bűn – bines, őzike – ězicko*. Ennek alapján valószínűsítem, hogy a magyar jövevényszavaikat is hasonló módon formálják nyelvük sajátosságaihoz.

A mássalhangzóknál megfigyelhető a hangátvétellel átvett kifejezések esete: Veder, vödör – *vedra*. Paraszt – *prosto-ura*. Szolga – *sluga*. A g hang b-vel helyettesítődik pl. Gerenda – *berand*. Galamb – *bulumbo*.

Egyes kifejezéseknél érdekes módon a szóösszetételnek mindkét elemét idegen eredetű jövevényszó alkotja, de azokat más nyelvekből vették át, s alkottak velük új hibrid tükörszót pl. Repülőgép – *reploplano-ura*. Másik esetben az összetétel mindkét tagja eltérő nyelvekből származik, de az egyik magyar pl. Egyforma – *jekhforma*.

2. Kevés számban, de megfigyelhető a lovariban, hogy voltak szavak, melyeknek a múltban megvolt a cigány megnevezése, de később a magyar felváltotta azt pl. Barna – *meláno< barnavo* (Vek. 109 *melahno* alak az oláhban). Folyó – *len< fojovo – ura* (Vek. 109 *len* maradt a romungróban). Bunda – *posztin< bunda*. Pohár – *Tachtai/thatáj< pohari*.

3. Ugyanakkor ennek a jelenségnek az ellenkezője sokkal nagyobb számban van jelen. Úgy vélem, ez köszönhető a megelőző években kezdeményezett, tudatos nyelvfejlesztésnek, melynek célja egyrészt bővíteni a szókészletet, másrészt következetessé tenni a nyelvtani rendszert. Viszont, azt gondolom, hogy elsősorban cigány szóalkotással, szóteremtéssel való bővítésre törekednek. Ez abban is megmutatkozik, hogy a CMSz-ben a jelzett cigány nyelvújítási szavak közül jónéhány nem feltétlenül idegen eredetű, vagyis cigány. Viszont sok esetben nem csak azoknál a szavaknál jelennek meg, amikre korábban még nem volt megnevezésük, de egyúttal az eddig magyarból átvett, minimális alaki változtatással használt kifejezések esetében is.

Ez egyben azt is jelezheti, hogy a cigány nyelvből, a magyarból származó szavak számát csökkenteni kívánják úgy, hogy szándékos szóteremtéssel újítják nyelvüket. Ablak – *bloko*> *felyastra* (Vek. 37 *fejāstra* oláh, *fenstra* szinto, de: *bloka* romungro, *bloko* vend). Bánt – *bantel*> *azbal* (Vek. 31 *bāntinel/bāntij* romungro, de *azbal* is az oláhban, gurváriban). Bíró – *biroj*> *mujalo*. (Vek. 139 *ranavo*). Ceruza – *ceruza*> *ram* (nyelvújítási)/ *prevajso* (nyelvújítási). Cipő – *Cipőve*> *papuka/papucha* (Vek. 92 *kirxa* szinto, *papuči* oláh, *bočkora* vend, *bakanča* gurvári). Csizma – *csisma*> *kher*. (Vek. 90 *tjirhaj, čižmi* romungro, *kirhej* vend, *brānji* gurvári, *štīvla* szinto). De – *de*> *ba* (nyelvújítási) (Vek. 21 *de* oláh, gurvári, romungro, vend). Dohány – *duháno*> *phabardy* (Vek. 58 *duhano* romungro, vend, gurvári, *duhāno* oláh, *tovāka* szinto). Ebéd – *ebido*> *mizmeresko xaben* (Vek. 111 *mizmērāko xāben*) Hegedű – *hegedive*> *lavuta* (Vek. 100 *lavuta* oláh, gurvári, *gajga* szinto). Híres – *hiresho*> *bravo* (nyelvújítási) (Vek. 74 *hīrešo* oláh, gurvári, romungro). Kanna – *kanna*> *bradyi* (Vek. 38 *brādji* oláh, gurvári, *ampra* szinto). Kard – *sablya*> *xanro* (Vek. 71 *xānro* oláh, *xāro* szinto, *kardo* romungro, gurvári). Korán hsz. – *koran*> *zores* (nyelvújítási). Lánc – *lánco*> *vering* (nyelvújítási) (Vek. 169 *vergli, viergli* szinto, *lānco* oláh, gurvári, romungro, vend). Macska – *madzska, murcska, musza*> *muca* (Vek. 112 *muca* oláh, gurvári, *mačka* romungro, vend, *khacca* szinto). Őr – *garda*> *gornyiko* (nyelvújítási). Panasz – *pánászo*> *vatyipe, zhelya*. Papír – *papiroshi*> *hertija* (nyelvújítási) (Vek. 74 *hirtija* oláh, *papiroši*) Paprika – *paprika*> *piparka* (nyelvújítási) (Vek. 79 *jicāli* oláh, *papriki*). Rét – *rito*> *mal*. (Vek. 105 *māl* oláh, *rito*). Sapka – *sipka/shipka*> *kapica*. Sátor – *csator*> *cerha* (Vek. 42 *cerha* oláh, gurvári, romungro, vend). Sógor – *sógoro*> *kumnato* (Vek. 98 *kumnāto* oláh, *šōgori* romungro, *švērāri* szinto). Szilva – *szliva*> *prunya* (Vek. 136 *pruna* oláh, gurvári, *šliva* romungro, *slīvi* vend). Szita – *szitó*> *churo* (Vek. 166 *ušan* oláh). Szomszéd – *szomszido*> *vechino*. Tavasz – *távászi*> *primavara* (Vek. 136 *primovāra* oláh, *tavasi*).

3. Mindkét nyelvben használt idegen eredetű jövevényszavak

Az idegen eredetű szavak összevetését, melyek mindkét nyelvben élnek, azért tartottam szükségesnek, mert mutatnak átfedést a nyelvhasználatban. Úgy vélem, hogy

ezen alaki és jelentésbeli kölcsönszavak közül jónéhány még nem tekinthető a mindennapi szóhasználatba tartozónak a cigányban, azaz még nem terjedt el széles körben. Ezt az is indokolja, hogy nagyrésztük nyelvújító szándékkal jött létre azzal a kíváncsisággal, hogy bizonyos idő elteltevel gyakoribbá, ismertebbé válik majd szélesebb körben is.

1. Az idegen eredetű szavak jellemzően –o/–no/–to végződésel kerülnek a cigányba attól függően, hogy magánhangzóra vagy mássalhangzóra végződnek. Az ebbe a csoportba tartozó fogalmak jórészt hímnemű főnevekként, illetve melléknevekként funkcionálnak a lovári nyelvben:

Ábécé, alfabéta – *alfabeto –uri*. Alap, fundamentum – *fundamento*. Állandó, konstans – *konshtantno*. Angol – *anglo –ura*. Arckép, portré – *portreto-ura* (nyelvújítási). Autó, gépkocsi – *autovo-ura*. Cement – *cemento –uri*. Csoport, grupp – *grupo –ura*. Egyenlő, egál – *egalo*. Elefánt – *elefanto*. Eredeti, originál – *originalno* (nyelvújítási). Eszköz, instrumentum – *instrumento –ura*. Fém, metál – *metalo –ura* (nyelvújítási). Film – *filmo –ura*. Függöny, firhang – *firhango –ura*. Gáz – *gazo –ura*. Hírlap, zsrnál – *zhurnalo-ura* (nyelvújítási). Igazgató, direktor – *direktoro –ura*, Illetékes, kompetens – *kompetenshno* (nyelvújítási). Klub – *klubo –ura*. Kóbor, nomád – *nomadicko*. Kombájn – *kombajno –ura*. Konzerv – *konzervo –ura*, Krokodil – *krokodilo –ura*. Krém – *kremo –ura* (nyelvújítási). Levegő – *ajero –ura*. Modern – *moderno*. Nemzeti, nacionális – *nacionalno*. Nemzetközi, internacionális – *internacionalno*. Nép, populáció – *popularno –ura*. Normális – *normalno*. Növény – *flora*. Objektív – *objektivo*. Párt – *parto –ura*. Park – *parko –ura*. Párbeszéd, dialógus – *dialogo –ura*. Perc – *minuto –ura* (nyelvújítási). Rádió – *radiovo –ura*. Semleges, neutrális – *neutralno*. Sereg, regiment – *regimento –ura*. Személyi, perszonális – *personalno*. Tárgy, objektum – *objekto –ura* (nyelvújítási). Telefon – *telefono*. Újságíró, zsrnaliszta – *zhurnalisto –ura* (nyelvújítási). Vízum – *vizumo –ura*.

2. Az –a és –ja végződésű szavak nőnemű főnevek: Adag, porció – *porcija*. Állomás, stáció – *stacija*. Amnesztia – *amnestija*. Anyag, matéria – *materiala*. Benzin – *benzina*. Birodalom, impérium – *imperija* (nyelvújítási). Cigánykaraván, kompánia – *kumpanija*. Család – *familija*. Demokrácia – *demokracija*. Dicsőség, glória – *glorija* (nyelvújítási). Elmélet, teória – *teorija*. Fantázia – *fantazija* (nyelvújítási). Fénykép, foto – *foto-ura*. Gép, masina – *mashina*. Hagyomány, tradíció – *tradicija* (nyelvújítási). Helyzet, pozíció – *pozicija*. Himnusz – *himna* (nyelvújítási). História, történelem – *historija*. Illusztráció – *illustracija* (nyelvújítási). Illúzió – *iluzija* (nyelvújítási). Irodalom – *literatura*.

Kegyelem, grácia – *gracija* (nyelvújítási). Kultúra – *kultura*. Látogatás, vizit – *vizitacija* (nyelvújítási) Liter – *litera* (nyelvújítási). Sorozat, széria – *serija* (nyelvújítási). Szünet, vakáció – *vakacija*.

3. Az –i végződésű főnevek csoportjába a nőnemű főnevek tartoznak: Méter – *meteri*. Nejlon – *nejloni*. Rang, titulus – *titulushi* (nyelvújítási).

4. A lovarin belül megkülönböztetnek hat igei csoportot aszerint, hogy milyen végződést kap az ige (-el, -al, -ol, il, ol₅, – ez az idegen eredetű szavak tipikus végződése – ul). A mindkét nyelvben hasonló módon megjelenő szavak összességében az –il végű igék csoportját gazdagítják: Gyárt, fabrikál – *fabrikalil* (nyelvújítási). Tájékoztat, informál – *informalil*. Termel, produkál – *produkalil* (nyelvújítási). Telefonál – *Telefonalil*.

5. Az azonos alakú, idegen eredetű szavak: Ábra – *figura*. Antenna – *antenna*. Diploma – *diploma*. Patika – *patika*.

Ezek a kifejezések elsősorban a társadalmi körülmények, a műveltség változására irányuló, újonnan létező objektumokra, elvont fogalmakra vonatkozó megnevezések, melyek jórészt az angol nyelvi hatás, erőteljes befolyás nyomán kerültek be a nyelvekbe. Megjegyzem, nem csak a vizsgált nyelvekben lett következménye ennek a folyamatnak, de a világ legtöbb nyelvének gyarapította a szókészletét.

III. Összegzés

A vizsgálat eredményeként elmondható, hogy már a húsz évvel ezelőtt kutatott és összegyűjtött diákszlengben is több tíz cigány eredetű szó él, és véleményem szerint száma attól kezdve csak gyarapodott. Köszönhetően a nyelvfejlésnek, nyelvpolitikának melynek hatására egyre több roma származású használja nyelvét, másrészt a magyarok körében is nő a cigány nyelv iránti érdeklődés. A tizenéves korosztály szlengszavai egyrészt átfedést mutattak a köznyelvben is szinte naponta használt, már-már meghonosodott kifejezésekkel. Ez utal egyben arra is, hogy nem újonnan átvett szavakról van szó, hanem azok már évtizedek óta élnek a magyar beszélőközösség szókincsében. Másrészt részben fedték a börtönszleng szókészletében

élő kifejezéseket, s ezek a szavak többnyire a köznyelvben is jelenlevő alakok. Vagyis széleskörű társadalmi rétegben váltak már ismertté a cigány eredetű megnevezések. A büntetés-végrehajtási intézetek speciális nyelvhasználata arra mutat rá, hogy a magyarba átkerült kifejezések aktív és kreatív módon variálhatók, természetesen igazítva nyelvünk sajátosságaihoz. Vannak ugyan szavak, melyek gyakorlatilag nem módosulnak sem a szóalak, sem a jelentés tekintetében és így kerülnek át nyelvünkbe, azonban többségük a szóhasználat kontextusában felveszi – leggyakrabban – a magyar szóképzésnek megfelelő alakot. A szóösszetétel létrejött szóalkotás folyamatában is felhasználjuk az átvett elemeket, hasonló módon, ahogy azt a cigányban történik. A vizsgált szavak 19. században lejegyzett, illetőleg nyelvjárási alakjának összevetése a maival rámutatott arra, hogy hogyan változik a szóalak az azóta eltelt bő évszázad során, a beszédközösségtől függően. Ezen túlmenően bizonyította, hogy a cigány szókincs bővülés folyamata igen eredményesnek bizonyult. Számtalan új szavak keletkezett, melyek egyrészt a magyarból, másrészt más idegen nyelvekből származnak, s mint jövevényszavak bővítik a szókészletüket. Megfigyelhető az is, hogy a szókincsgazdagítás során alkotott új kifejezések bizonyos tekintetben leépítik a magyar megnevezést használó szavak számát úgy, hogy cigány megfelelővel helyettesítik azt. Valójában még így is sok a magyarból átvett megnevezések száma akkor, ha nincs rá saját nyelvi megfelelőjük. Viszont azt gondolom, hogy érdekes lesz megfigyelni néhány év, évtized múlva, hogy a már néhány éve zajló tudatos nyelvfejlesztési folyamat mennyiben fogja tovább bővíteni a cigány szókészletet, s azok használata milyen mértékben terjed el a cigányul beszélők körében.

Irodalomjegyzék

- BARTHA CSILLA: *A kétnyelvűség alapkérdései*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1999.
- BÁRCZI GÉZA: *A magyar szókincs eredete*. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 1958.
- BENKŐ LÓRÁNT (szerk.): *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára*. I-IV. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967-1976. BOROSS JÓZSEF–SZÜTS LÁSZLÓ (szerk.): *A mai magyar argó kisszótára*. Idegenforgalmi és Propaganda Kiadó Vállalat, Budapest, 1986.
- BORNEMISZA JÁNOS: *A cigány nyelv elemei*. Budapest, 1853.
- BOROS JÓZSEF–SZÜTS LÁSZLÓ: *A mai magyar argó kisszótára*. Idegenforgalmi és Propaganda Kiadó Vállalat, Budapest, 1986.
- BUDENZ JÓZSEF: *Bibas. Magyar Nyelvőr* 15.
- CHOLI DARÓCZI JÓZSEF–FEYÉR LEVENTE: *Cigány – magyar kisszótár*. TIT Országos Cigány Ismeretterjesztő Munkabizottsága, Budapest, 1984.
- CHOLI DARÓCZI JÓZSEF–FEYÉR LEVENTE: *Zhanes romanes? Cigány nyelvkönyv*. Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetsége, Budapest, 1988.
- ENESSEI GYÖRGY: *A cigány nyelvriül*. 1800.
- ERDŐS KAMILL: *A magyarországi cigányság (1958)*. In: *Erdős Kamill cigánytanulmányai*. A Gyulai Erkel Ferenc Múzeum kiadványa, Békéscsaba, 1989.
- FODOR ISTVÁN: *A világ nyelvei és nyelvcsaládjai*. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2004.
- FÓNAGY IVÁN: *A beszéd mérése és érzéklése*. Új eszközök, új módszerek a fonetikában. MTA 1. Osztály Közlemények 24. 1967
- FRIEDMAN, VICTOR: *Case in romani: Old grammer in new affixes*. *Journal of the Gypsy Lore Society* 51. 1991.
- GYÖRGY ESZTER: *Nem kell a vaker. Cigány eredetű szlengszavak tizenéves roma és nem roma tanulók körében*. *AmaroDrom*. 2004. június.
- HAVAS GÁBOR: *A cigány közösségek történeti típusairól*. *Kultúra és közösség*, Budapest, 1989.
- HAVAS GÁBOR: *Foglalkozásváltási stratégiák a különböző cigány közösségekben*. In: KOVALCSIK KATALIN (szerk.): *Tanulmányok a cigányság társadalmi helyzetéről és kultúrájáról*. BTF-IFA-MKM Budapest, 1998.

- HOÓZ ISTVÁN: A magyarországi cigányösszeírásokról és a cigány népesség számának alakulásáról. In: *A cigányok számának és demográfiai helyzetének alakulása Baranya-megyében. Módszertani füzetek III.* Pécs, 1989.
- KARSAI ERVIN–ROSTÁS-FARKAS GYÖRGY: *A cigányok története.* Cigány Tudományos és Művészeti Társaság, 1992.
- KARSAI LÁSZLÓ: *Cigánykérdés Magyarországon 1919-1945 – út a cigány Holocausthoz.* Scientia Hungariae-Cserépfalvi Könyvkiadó, Budapest. 1992.
- HUTTERER MIKLÓS–MÉSZÁROS GYÖRGY: A lovári cigány dialektus leíró nyelvtana. *A Magyar Nyelvtudományi Társaság kiadványai*, 117. Budapest, 1967.
- JENŐ SÁNDOR–VETŐ IMRE: *A magyar tolvajnyelv és szótára.* Budapest, 1900.
- JHNÁTKÓ GYÖRGY: *Cigány nyelvtan.* Losonc 1853
- JÓZSEF főherceg: *Cigány nyelvtan.* MTA, Budapest 1888.
- JÓZSEF főherceg: Cigány- magyar, magyar-cigány szógyűjtemény (1893). In: *A Pallas Nagy Lexikona.* IV. kötet. Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest, 1893a
- JÓZSEF főherceg: A cigánynyelv gramatikája. *A Pallas Nagy Lexikona* IV.kötet. Külön melléklet. Pallas Irodalmi és nyomdai Rt., Budapest, 1983b
- KAKUK MÁTYÁS: Cigány közvetítésű jövevényszavak a magyar nyelvben. *Jászkunsági füzetek 10.* MTA Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Testület, Szolnok 1997.
- KÁLLAI ERNŐ: *Cigánynak lenni Magyarországon. Jelentés 2000.* Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Programiroda, Budapest, 2000.
- KÁLLAI ERNŐ: A cigány és nem cigány népesség alakulása a CKÖ kutatás által vizsgált területen. In: KOVÁCS NÓRA, SZARKA LÁSZLÓ (szerk.): *Tér és terep.* Tanulmányok az etnicitás és az identitás kérdésköréből, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2003.
- KARSAI ERVIN: *Te sityovas romanes.* Tanuljunk cigányul. Romano Libro Alapítvány, Budapest, 1993.
- KEMÉNY ISTVÁN–GLATZ FERENC (szerk.): *A cigányok Magyarországon.* MTA, Budapest, 1999.
- KEMÉNY ISTVÁN–JANKY BÉLA: Népesedési, nyelvhasználati és nemzetiségi adatok. In: KÁLLAI ERNŐ (szerk.): *A magyarországi cigány népesség helyzete a 21. század elején.* MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 2003.
- KEMÉNY ISTVÁN–JANKY BÉLA–LENGYEL GABRIELLA: *A magyarországi cigányság 1971-2003.* Gondolat Kiadó-MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 2004.

- KERTESI GÁBOR–KÉZDY GÁBOR: *A cigány népesség magyarországon*. Socio-typo. Budapest, 1998.
- KOCSIS KÁROLY–KOVÁCS ZOLTÁN: A cigány népesség társadalomföldrajza. In: GLATZ FERENC (szerk.): *A cigányok Magyarországon*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 2001.
- KOMJÁTHY SÁNDOR: Az észbeli gyarlóság szinonimikája. *Magyar Nyelvőr* 25.
- KOSTOV, KIRIL: Zur Bedeutung des Zigeunerischen für die Erforschung grammatischer Interferenzerscheinungen. *Balkanszko Ezikoznanije* (16) 1973.
- KOVALCSIK KATALIN: A cigány nyelv társadalmi helyzete. In: LANSTYÁK ISTVÁN–SZABÓMIHÁLY GIZELLA (szerk.): *Nyelvi érintkezések a Kárpát-medencében: különös tekintettel a magyarpárú kétnyelvűségre*. Kalligram – Magyar Köztársaság Kulturális Intézete, Pozsony, 1998.
- LANSTYÁK ISTVÁN: Kölcsönszavak a magyar nyelv határon túli változataiban. In: VÖRÖS FERENC (szerk.): *Regionális dialektusok, kisebbségi nyelvhasználat*. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 224. 2005.
- LIGETI GYÖRGY: *Cigány népismereti tankönyv*. Konsept-H Kiadó, Piliscsaba, 2004.
- MARKOVICS SÁNDOR: *Czigány szók a magyarban*. Magyar Nyelvőr 15.
- MÁTÉ MIHÁLY: Lovári nyelvkönyv. Csokonai Vitéz Mihály Tanítóképző Főiskola, Mészáros György: *A magyarországi szintő cigányok*. Magyar Nyelvtudományi Társaság 153., Budapest, 1980.
- MEZEY BARNA: A magyarországi cigányság történelméről és a történetírásról. *Phralipé* (5), Budapest, 1998a
- MEZEY BARNA: A magyarországi cigányok rövid története. In: KOVALCSIK KATALIN (szerk.): *Tanulmányok a cigányság társadalmi helyzete és kultúrája köréből*. BTF – IFA – MKM, Budapest, 1998b
- MEZEY BARNA–POMOGYI LÁSZLÓ–TAUBER ISTVÁN (szerk.) *A magyarországi cigánykérdés dokumentumokban 1422 – 1985*. Kossuth Könyvkiadó, 1986.
- MOLLAY KÁROLY: Jövevényszó-kutatásunk 1945-től 1957-ig. *Magyar Nyelv* 54. Kaposvár, 1997.
- NYUSZTAI ANTAL: *Cigány szók a magyarban*. Magyar Nyelvőr 36.
- ORSÓS ANNA: *Beás nyelvkönyv kezdőknek*. Csokonai Vitéz Mihály Tanítóképző Főiskola, Kaposvár 1994.
- ORSÓS ANNA: *Beás – magyar kéziszótár*. Csokonai Vitéz Mihály Tanítóképző Főiskola, Kaposvár, 1997.

- P. TÁLOS ENDRE: Fonológiai szabálykölcsonzés a cigányban. In: BARTHA CSILLA (szerk.): *Cigány nyelvek és közösségek a Kárpát-medencében*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2007.
- PÁLMAINÉ ORSÓS ANNA: A beás nyelv Magyarországon. In: BARTHA CSILLA (szerk.): *Cigány nyelvek és közösségek a Kárpát-medencében*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2007.
- PAPP GYULA: *Beás – magyar szótár*. Janus Pannonius Tudomány Egyetem Tanárképző Kar, Pécs, 1982.
- PÉTER MIHÁLY: Szleng és költői nyelvhasználat. In: KIS TAMÁS–FENYVESI ANNA–VÁRNAI JUDIT SZILVIA (szerk.): *Mi a szleng? Tanulmányok a szleng fogalmáról. Szlengkutatás 3*. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 1999.
- POMOGYI LÁSZLÓ: A cigányság lélekszáma a polgári Magyarországon. In: KOVÁCS JÓZSEF (szerk.): *Cigányoktól – cigányokról*. Somogy megyei Művelődési Központ, Kaposvár, 1989.
- RÉGER ZITA: A lovári-magyar kétnyelvű cigánygyermek nyelvi problémái az iskoláskor elején. *Nyelvtudományi Közlemények* 76. 1974.
- RÉGER ZITA: Az orális kultúra és a nyelvi szocializáció összefüggései magyarországi cigány nyelvi közösségekben. In: KOVALCSIK KATALIN (szerk.): *Tanulmányok a cigányság társadalmi helyzetéről és kultúrájáról*. BTF-IFA-MKM Budapest, 1998.
- RÉGER ZITA: *Utak a nyelvhez*. Soros Alapítvány és az MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest, 2002.
- REVES, HAVILAND FERGUSON: Mi a szleng? Véleménykutatás. In: KIS TAMÁS–FENYVESI ANNA–VÁRNAI JUDIT SZILVIA (szerk.): *Mi a szleng? Szlengkutatás 3*. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 1999.
- ROMANO RÁCZ SÁNDOR: *Kárpáti cigány-magyar, magyar-cigány szótár és nyelvtan*. Balassi Kiadó, Budapest, 1994.
- ROSTÁS-FARKAS GYÖRGY–KARSAI ERVIN: *Cigány-magyar, magyar-cigány szótár*. Kossuth Kiadó, Budapest, 2001.
- SZABÓ EDINA: A magyar börtönszleng szótára. In: *Szlengkutatás 5*. KIS TAMÁS (szerk.) Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2008.
- SZALAI ANDREA: Egységesség? Változatosság? A cigány kisebbség és a nyelvi sokféleség. *Nyelvtudományi Közlemények* 103. 2006.

- SZILÁGYI N. SÁNDOR: A csoportjellegű szövegek. In: KIS TAMÁS–FENYVESI ANNA–VÁRNAI JUDIT SZILVIA (szerk.): *Mi a szleng? Szlengkutatás 3.* Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 1999.
- SZMODICS JÁNOS: *Cigány nyelvtan és cigány-magyar szótár.* MTA kézirat. Kaposvár, 1994.
- TÁLOS ENDRE: A cigány és a beás nyelv Magyarországon. In: KOVALCSIK KATALIN (szerk.): *Tanulmányok a cigányság társadalmi helyzete és kultúrája köréből.* BTF-IFA-MKM Budapest, 1998.
- SZEGŐ LÁSZLÓ (szerk.): *Cigányok. Honnét jönnek – merre tartanak?* Kozmosz, Budapest, 1983.
- SZŐNYI JÁNOS: A cigányok sorsa a fasizmus évei alatt. In: SZEGŐ LÁSZLÓ (szerk.): *Cigányok. Honnét jönnek – merre tartanak?* Kozmosz, Budapest, 1983.
- SZTOJKA FERENC: Ő császári és magyar királyi fensége József főherce magyar és cigány nyelv gyök-szótára. *Románé álává.* Iskolai és utazási használatra. Malatin Nyomda, Kalocsa, 1886.
- TOMKA MIKLÓS: A cigányok története. In: SZEGŐ LÁSZLÓ (szerk.): *Cigányok. Honnét jönnek – merre tartanak?* Kozmosz, Budapest, 1983.
- TÓTH PÉTER: Cigányok a Kárpát –medencében a XVIII. Században. In: UJVÁRY ZOLTÁN (szerk.): *Történeti és néprajzi tanulmányok. Ethnica,* Debrecen, 1994.
- UTASI ÁGNES–MÉSZÁROS ÁGNES: *Cigánylét.* MTA Politikai Tudományok Intézete Budapest, 1991.
- VARGA ILONA: *Beás – magyar, magyar – beás szótár.* Konsept Kiadó, Budapest, 1997.
- VEKERDI JÓZSEF: *A magyarországi cigány nyelvjárások szótára.* Terebess Kiadó, Budapest, 2000.
- WEINRICH, URIEL: *Languages in contact.* Linguistic Circle of New York, New York, 1953)

Abstract

A nyelvészeti kutatások területén egyre nagyobb teret nyer a cigány nyelv vizsgálata. A jelenlegi elemzés arra vállalkozik, hogy ismertette a korábbi megfigyelések, gyűjtések eredményeit, érintve a nyelveredet és a hazai cigány beszélőközösség számának változását, bemutatja a cigány nyelvű, azon belül is elsősorban a lovari nyelvjárású nyelvközösségre gyakorolt magyar nyelvi hatásokat. Emellett a folyamat ellenkező irányban ható eredményeit tárja fel, vagyis a romani nyelvünkben fellelhető elemeit vizsgálja.

A két nyelv érintkezése során a magyarba átvett cigány szavak, főként annak szlengszókészletét érintve kerültek használatba, s egyes elemek köznyelvvé váltak. Az argó és tolvajnyelvi, illetve egy adott földrajzi terület népnyelvére kiterjedő kutatásokhoz csatlakozva saját gyűjtésű, valamint a hazai diáknyelv és börtönszleng szótában található kifejezések ismertetése és elemzése során mutatom be, hogy miként kerültek be a szókészletünkbe.

Továbbá vázolólok a lovariban megjelenő magyar jövevényszavak átvételének módját és szabályszerűségeit, a magyar nyelvi elemeknek a jelenleg is használatban lévő nyelvjárások szerinti, illetve a nyelvújítási lovari szavakkal történő összevetése által.

Végül az adott nyelvek azon lexikális elemeit emelem ki, amik mindkét nyelvben, mint idegen eredetű jövevényszavak léteznek, és használatuk tekintetében mindkét nyelvben közösnek tekinthetők.

A cigány nyelvek, azon belül a lovari nyelvjárás iránt megnövekedett érdeklődés, valamint a nyelv tudatos fejlesztése, beszélői körének terjedése, és nyilvános fórumokon történő terjesztése révén lehetőség nyílik arra, hogy egyre több kifejezés kerüljön be a köztudatba, s ha nem is minden rétegben, de szűkebb körben, beszédhelyzettől függően. Ezért lényeges nyomon követni azt, hogy a magyar szókészletet gazdagító kifejezéseink melyik nyelvből származnak, és abból miként kerülnek át szavak egy másik nyelv beszélőközösségének szóhasználatába.